

Jelige: „Zara”

Az államhatalmi ágak megosztásának kialakulása különös tekintettel az igazságszolgáltatásra:

Az emberi jogok érvényesülésének problémái valamint a bírói érvelésben fellépő egyéb szakmai problémák

Tartalomjegyzék

Bevezetés	3
I. Történeti áttekintés: A modern alkotmányos demokráciák kritériuma: az államhatalmi ágak megosztásának kialakulása	4
II. Az igazságszolgáltatás mint államhatalmi ág: A bírói függetlenség dilemmája	10
II.1 A hatalommegosztás és bírói hatalom Magyarországon: A bírósági szervezet alakulása 1989-ig	10
II.2. A hatalommegosztás és bírói hatalom Magyarországon: Új államhatalmi rendszer kialakulása a rendszerváltást követően	11
II.3. A bírói hatalom az új Alaptörvény hatálybalépését követően	14
III. Az egyének jogai, és jogaik érvényesülésének problémái az igazságszolgáltatás során	17
III.1. Az egyéneket megillető jogok, és a bíróságokra vonatkozó alapvető követelmények.....	17
III.2. Alapjogi érveléssel kapcsolatos problémák.....	27
III. 2.1. Alkotmányosság általános követelményei a bírói gyakorlatban	27
III. 2.2. A magyar bírói gyakorlat és az alapjogok viszonya	28
III.2.3. A bírói ítélezés alapjogokkal kapcsolatos következtetése	31
IV. Hazai ítélezésben felmerülő egyéb problémák	33
IV.1 Explicit jognak való ellentmondás	34
IV.2. Implicit szakmai standardnak való ellentmondás.....	36
IV.3. Mögöttes igazoló elvnek való ellentmondás	37
IV.4. Ellentmondásos gyakorlat	40
IV.5. A bírói ítélezés problémáiból levont következtetések.....	42
IV. 6. Megoldási javaslatok	43
Irodalomjegyzék	45

Bevezetés

Dolgozatom központi témája a bírói ítélkezés. Fókuszba helyeztem az egyének jogait az igazságszolgáltatás során, valamint az ítélkezéssel kapcsolatos problémákat, például hogy a bíróság mennyire veszi figyelembe az alapjogokat a döntése során, milyen az alapjogokhoz való viszonya, és milyen egyéb ítélkezéssel kapcsolatos szakmai problémák merülhetnek fel a hazai bírói gyakorlatban. Többnyire ezekre a kérdésekre igyekszem válaszokat adni, konkrét eseteken keresztül megvilágítva az egyes problémákat.

A dolgozat négy fejezetre osztható. Az első egy rövid történeti áttekintés, ami az ókorhoz nyúlik vissza, és az államhatalmi ágak megosztásának kialakulásáról szól. Ennek azért láttam szükségességét, hogy mielőtt az igazságszolgáltatásra térnék, tisztában legyünk azzal, hogy mi szükség volt a hatalmi ágak elválasztására, és az önálló bírói hatalomra.

A második fejezet a magyar igazságszolgáltatást vizsgálja, és bemutatja, hogy a bíráskodás milyen változásokon ment keresztül az 1900-as évektől egészen napjainkig, érvényesült-e a bíráskodás függetlensége, a rendszerváltás előtt milyen problémákkal kellett szembenézni, és mennyiben változott azóta a helyzet.

A harmadik fejezet központjában az igazságszolgáltatással kapcsolatos alapelvek, illetve az azokból levezethető, egyént megillető jogok, valamint a bíróságok működésére vonatkozó alapvető követelmények állnak. Az elemzést nem szűkítem sem a büntetőeljárás, sem pedig a polgári eljárás alapelveire, összességében taglalom ezeket az elveket, néhol hivatkozva, vagy kiemelve jogeseteket, melyben valamelyik elv sérült, és a bíróság ennek következményeként hogyan járt el. Ezen a fejezeten belül kerül sor a bírói ítélkezés és alapjogok viszonyának megvizsgálására is.

Az utolsó fejezetben pedig a mai gyakorlattal kapcsolatos problémákat veszem górcső alá. Milyen bizonyítékokat vesznek a bíróságok figyelembe egy-egy döntés meghozatalakor, vagy mitől tekintenek el, mi vonatkozik rájuk, mi köti őket, miért baj, ha ellentmondásos a Legfelsőbb Bíróság két döntése, vagy helytálló-e, ha az országon belül területenként más döntések születnek? Végezetül olyan reformjavaslatokat vázlok fel, melyek segítségével javítható az igazságszolgáltatás tekintélye.

I. Történeti áttekintés: A modern alkotmányos demokráciák kritériuma: az államhatalmi ágak megosztásának kialakulása

Az állam bizonyos feladatokat teljesítő szervezet. Berendezése és szervei az általa véghezvitt működéseknek megfelelően alakulnak ki, működését azonban a célja határozza meg. Fő törekvése a külső védelem biztosítása (ország védelme a külső támadásokkal szemben), a rend fenntartása (gazdaság fenntartása, társadalmi rend fenntartása, törvényekkel és rendfenntartó szervekkel) és a belső biztonság. Az állam működése akaratmegvalósítás, így első sorban a megvalósítás ténykedése lép előtérbe. Az akaratmegvalósítás az állam tevékenységein, felségjogok gyakorlásán keresztül valósul meg.¹

Ahhoz, hogy az állami hatalom ne koncentrálódhasson egy politikai elit, csoport, szervezet, személy kezében, a hatalmat meg kell osztani, hogy a hatalomgyakorlás ellenőrzött és ne önkényes, zsarnoki legyen. Így a hatalommegosztás csak akkor érvényesül az államszervezetben, ha a szervek ellenőrzik egymást, egyik szerv korlátozza a másik hatalmát, az ellensúlyaként jelenik meg. A kontroll nem általános akkor, ha csak az egyik szerv ellenőriz másokat, de az nem áll ellenőrzés alatt. A három hatalmi ág esetében egyik sem tudja a másik tevékenységét alapjaiban befolyásolni, egyik ág sem léphet be a másik területére, kizárólag az ellenőrzés az egymással szembeni kritérium.

Az állami szervek közötti munkamegosztás egyidős az állammal. A hatalommegosztás, mint szervezési elv, csak később jelent meg. Az ókorban Arisztotelész tette le a klasszikus hatalmi ágak elméletének alapját, amire épült a modern kori hármas felosztás. Arisztotelész *Politika*² című művében már megjelenik a közügyekről tanácskozó testület, a magisztrátusok, és az igazságszolgáltatás szervezetei, ez a mai törvényhozás- végrehajtás- igazságszolgáltatás felosztásnak felel meg.

A tanácskozó testület hatásköre kiterjedt a háborúra, békére, szövetségkötésre, annak fölbontására, törvényhozásra, halálbüntetésre, száműzésre, vagyonelkobzásra, és a hivatalos felelősségvonásra. Abban az esetben, ha mindenkinek joga van mindenben dönteni, akkor a berendezkedés demokratikus, a népnek ez alapvető elvárása volt.³ A hármas felosztás második eleme a magisztrátus, a hivatal, ami meghatározott ügyekben tanácskozik, eldönt és

¹ STEIN Lajos: *A társadalom, Az emberiség művelődésének és gazdasági életének fejlődése*, Bp., Athenaeum, 1908, 246.p.

² ARISZTOTELÉSZ: *Politika*, Bp., Gondolat, 1984.

³ Uo. 62. p.

elrendel, az elrendelés fejezi ki legjobban az uralkodás jellegét. A hivatalnoki pozíció betöltésekor három dolgot lehet figyelembe venni: ki tölti be a hivatalokat, kik közül, és hogyan. Az, hogy ki tölt be bizonyos pozíciókat, Arisztotelész több eshetőséget említ, ezek közül kettőt tekint demokratikusnak, a többi politeia -oligarchia jellegű.⁴

A klasszikus felosztás utolsó eleme az igazságszolgáltatás. Arisztotelész nyolc bíróság között tesz különbséget, és azt tekinti demokratikusnak, melyek az egész polgárság egyeteméből alakulnak ki és minden ügyben illetékesek, oligarchikus az, amikor a polgárság csak egyes elemeiből áll a bíróság, de minden ügyben illetékes, végül arisztokratikus-politeiaszerű, amikor a bíróságok egy része az egész polgárságból áll, más része pedig bizonyos osztályokból szerveződik.⁵

A hatalmi ágak elválasztása, és a hatalommegosztással való korlátozás a felvilágosodáshoz köthető, és az abszolutizmus ellen irányult. A törvényhozás a parlament részeit alkotó politikai erők képviselőinek egyenlő súlyú közreműködése révén valósult meg. A probléma abban állt, hogy a politikai erők a hatalmukat saját belátásuk szerint gyakorolták, nem volt semmiféle határ, emiatt egy idő után a polgárságnak elege lett a hatalomnak való kiszolgáltatottságból, és fellépett ellene. Kezdetben csak ideológiailag, később fegyveres úton is, így Európa szerte nagyobb forradalmak zajlottak le, a polgárság célja a politikai hatalom átvétele volt. Az abszolút monarchiákkal kapcsolatos gond, hogy a végrehajtás nem állt semmilyen kontroll alatt, így a hatalommal rendelkezők mindent megtehettek, a személyi szabadságot tetszés szerint csorbíthatták, a társadalom tagjai teljesen ki voltak szolgáltatva a közigazgatási szerveknek. A polgárság a jogállam eszméjét hangoztatta, és célja volt az ellenőrzött közigazgatás létrehozása, ami a hatalommegosztás elvén alapult.

Bibó az ókor és a felvilágosodás közötti viszonyt így írja le:

„Az államhatalmak elválasztásának elvében, (...) két elem keveredik egymással: az egyik az államélet jelenségeinek leírására, kategorizálására, tipizálására, rendszerezésére és megértésére irányuló törekvés, a másik az államélet jó irányba való terelésére, a moralisták szavával élve erkölcsös, az utilitaristák szavával célszerű, az evolucionisták szavával haladó, egyszóval helyes berendezkedésre irányuló törekvés. Az államhatalmak, pontosabban az állami főfunkciók tipizálására irányuló törekvés csakúgy, mint az államelmélet legtöbb alapkérdésének megfogalmazása az ókorra, Arisztotelészre megy vissza, az államhatalmak

⁴ Uo. 66.p.

⁵ Uo. 67.p.

elválasztásának politikai-erkölcsi követelménye pedig a 17-18. századi felvilágosodás politikai elméletére, mindenekelőtt Montesquieu-re.,⁶

Angliában jelent meg az első olyan hatalomkorlátozással kapcsolatos elmélet, aminek a gyakorlati alkalmazhatóságának feltételei is fennálltak. Ezt Locke (1632- 1704) dolgozta ki, és a *Két értekezés a polgári kormányzatról* című 1680-ban megjelent művében tette közzé. Olyan szerződéselméletet alkotott meg, mely szerint az abszolút monarchia összeegyeztethetetlen a polgári társadalommal.⁷ Szerződéselmélete olyan liberális koncepció, amely szerint az egyén elidegeníthetetlen jogokkal rendelkezik. Az abszolút hatalmat azért bírálta, mert nem áll kontroll alatt. Szerinte a természeti állapotban kétféle hatalom gyakorlása lehet veszélyes a társadalmi békére: az egyik az, hogy az egyén saját maga és mások megvédésre bármit megtehet a természeti törvény keretein belül, amit jónak lát. A másik a természeti törvény ellen elkövetett bűnök megtorlásának hatalma, mivel a természeti állapotban mindenki bírása és végrehajtója a törvényeknek. Ezekről a hatalmakról való lemondás, és a polgári kormányzat létrehozásának célja, hogy mindenki nagyobb biztonságban élvezhesse tulajdonát. Az egyének célja egy törvényhozó testület választása, és felhatalmazása azért, hogy törvényeket alkossanak, amik a társadalom tagjának tulajdonát védik. „Legvégső határait tekintve a törvényhozók hatalma a közjóra korlátozódik a társadalomban. Olyan hatalom ez, melynek egyetlen célja a védelem, és ezért sohasem lehet joga arra, hogy (...) szándékosan tönkretegyje az alattvalókat.”⁸ Ha a kormányzat átlépi a korlátot, akkor tulajdonsértést követ el, megsérti a természeti törvényt, így a közhatalom elveszíti az egyéntől kapott jogát, hogy kormányozzon. A hatalom visszaszáll az emberekre, és új közhatalmat hoznak létre saját védelmük és biztonságuk érdekében.⁹

Locke szerint az emberek nem annyira balgák, hogy amikor elhagyják a természeti állapotot és a társadalomba lépnek, abban állapodnak meg, hogy egy kivételével mind alá lesznek vetve a törvényeknek, és egy lesz, aki megőrzi a természeti állapot szabadságát, hatalommal fog rendelkezni és büntethetetlen lesz. Kifejti azt is, hogy az állam nem rendelkezhet korlátlan hatalommal. A törvényhozó hatalom a legfőbb hatalom, a második a végrehajtó hatalom. A törvényhozó és a végrehajtó hatalom működését valamilyen módon el kell különíteni, mert ha a két hatalmat ugyanazon személyek tartják a kezükben, akkor nincs

⁶ BIBÓ István: *Az államhatalmak elválasztása egykor és most*, Bp., Magvető, 1986, 369.p.

⁷ LOCKE, John: *Két értekezés a polgári kormányzatról*, Bp., Gondolat, 1986.

⁸ LOCKE: *Értekezés a polgári kormányzat igazi eredetéről, hatásköréről és céljáról*, Bp., Gondolat, 1986, XI. 135.p.

⁹ HEGYI Szabolcs: *A szerződéselméletek*, In: *Államelmélet I.* Szerk: Bódig Györfi, Miskolc, Bíbor, 148.p.

kizárva az önkényes hatalomgyakorlás. A törvényhozó hatalom viszonylag rövid idő alatt alkotja meg a szabályokat, a végrehajtó hatalom gondoskodik a törvények végrehajtásáról, így megjelenik a végrehajtás felelőssége a törvényhozással szemben, és mivel a törvényhozó hatalom bízta a végrehajtást másra, ezért ha indokolt, ezt a hatalmat visszaveheti, és büntetheti azt, aki a hatalommal visszaélt. Locke elismeri azt, hogy a végrehajtó hatalom rendelkezik bizonyos szabadsággal, így mást is megtehet azon kívül, amit a törvény előír. A harmadik elem, amivel a törvényhozás és a végrehajtás kiegészül, a föderatív hatalom. Ide tartozik az állam külkapcsolata, nemzetközi szerződése, valamint a háború és békekötés joga. A föderatív hatalom általában egy kézben van a végrehajtó hatalommal.¹⁰ Locke ugyan elismeri az igazságszolgáltatás létezését, azonban ezt mégsem tartja annyira fontosnak, hogy önálló hatalmi ággént említse, nála a végrehajtó hatalom foglalja magában az igazságszolgáltatást.

A hatalommegosztás általános normatív elméletet Montesquieu (1689-1755) dolgozta ki. *A törvények szelleméről* („De l'esprit des lois”) című művet angliai tapasztalatai alapján írta meg. Szemléletének középpontjában a törvényhozás- végrehajtás- igazságszolgáltatás áll, valamint egyes hatalmak szervezeti és személyi elkülönítésének követelménye. A végrehajtó hatalomnak rendelkeznie kell olyan eszközökkel, aminek birtokában a törvényhozást korlátozhatja. Abban az esetben, ha a különböző hatalmakat ugyanaz a rend tartja kézben, a hatalommegosztásos intézményi elrendezés nem funkcionál eredeti rendeltetése szerint.¹¹

Montesquieu téziseit az angol alkotmányban nem ismerik el, mert a hatalmak nem voltak szigorúan elválasztva, valamint az angol intézmények fejlődése empirikus jellegű volt, és hiányzott az írott alkotmány is, így Montesquieu fejtegetése nyilván nem az angol berendezkedésben hagyott nyomott. A politikai szabadság feltételei csak ott biztosíthatók, ahol nem élnek vissza a hatalommal. A hatalommal való visszaélést pedig csak úgy lehet megakadályozni, ha az egyik hatalom ellenőrzi a másikat, épp emiatt az egységes abszolút hatalomról le kell választani a törvényhozást és az igazságszolgáltatást, így marad a végrehajtó hatalom. Az egységes hatalmat trialista hatalommá akarja alakítani.¹²

Montesquieu a tételeit az alábbi módon vázolja fel: Egyfelől el kell választani egymástól a törvényhozó hatalmat és a végrehajtó hatalmat. Ennek indoka, hogyha a

¹⁰ VERESS Emőd: A hatalommegosztás aktualitása, 245-246 p.

¹¹ SÁRI János: A hatalommegosztás és a társadalmi-többségi elv, In: Alkotmánytan I. Szerk: Kukorelli I., Bp., Osiris, 2007, 39.p.

¹² MONTESQUIEU: *A törvények szelleméről*, Bp ,Osiris, 2000, 247.p.

törvényhozó hatalom és a végrehajtó hatalom ugyanabban a személyben vagy testületben egyesül, akkor nincs szabadság, és félő, hogy az uralkodó testület, vagy személy zsarnoki törvényeket hoz létre, és zsarnoki módon hajtja végre.¹³

Másfelől, el kell választani a bírói hatalmat a törvényhozó és végrehajtó hatalomtól. Ha a bírói hatalom a törvényhozó hatalomhoz kapcsolódna, akkor az állampolgárok élete és vagyona feletti hatalom önkényes lenne, mert a bíró nemcsak igazságot szolgáltatna, hanem mindemellett törvényhozó is lenne. Ha a bírói hatalom a végrehajtó hatalomhoz kapcsolódna, akkor a bírónak elnyomó hatalma lenne.¹⁴ Abban az esetben, ha nincs elválasztás, hanem a három ág egyesül, akkor önkényuralom jön létre. Mivel a montesquieu-i modell egyértelműen a kontinentális monarchiák számára készült, ebből az elméletből később valóság lett, ez jelenik meg többek között az 1791-es francia alkotmányban, vagy az amerikai alkotmányban, amely módosításokkal több mint kétszáz éve hatályos.

Montesquieu elmélete azonban nem mentes az ellentmondásoktól, a végrehajtó hatalom fogalmát a művében több értelemben használja, néhol a bírói hatalmat nem is tekinti hatalomnak.¹⁵ Az első probléma a modellel szemben a hatalmi ágak sokasodása. Egyrészt szó lehet államszervezeti változások nélkül megjelenő új hatalmi ágról. Az egyik ilyen új hatalmi ág az államfői hatalmi ág, aminek megjelenése Constant (1767-1830) nevéhez köthető. Szerinte az államfő egy olyan semleges hatalmi ág birtokosa, amelyik a másik három hatalmi ág feletti kontroll útján őrökdi az alkotmány épségén. A másik az alkotmányozó hatalom, amely a többi hatalmi ág egymás közti viszonyát szabályozza. Végül megjelennek az újonnan létrejövő állami szervek, ami Montesquieu idejében még nem létezett, így nyilván a velük kapcsolatos problémák is később jelentek meg, ide tartozik az ombudsman, a számvevőszék, illetve a végrehajtó hatalomtól önállósult szervek pl. az ügyészség. Ezek a problémák kezelhetőek lennének, ha nem csak három, hanem több hatalmi ág volna elkülönítve, azonban van valami, amit nem lehet a triász kibővítésével megoldani, ez pedig a parlamentarizmus megjelenése. A parlamentarizmus azt jelenti, hogy a kormány és az állam összeolvad, azonban mégsem alakul ki zsarnokság. Az ok, amiért a zsarnokság nem jön létre az, hogy a hatalmat ebben a rendszerben sem lehet ellenőrizhetetlenül gyakorolni. Ehhez természetesen szükség van ahhoz, hogy a hatalmi ágak elkülönüljenek, de a zsarnokság megakadályozását az is lehetővé teszi, hogy ellenőrző/felügyelő szerveket hoznak létre, és azok számára

¹³ Uo. 248.p.

¹⁴ Uo. 249.p.

¹⁵ Uo. 253.p.

biztosítják a függetlenséget. Ez jelen van ma a legtöbb európai államban, köztük Magyarországon is.¹⁶

Ma, ha a világban körülnézünk, akkor észrevehető, hogy a legtöbb országban hasonló állami berendezkedéseket látunk. Mindenhol van törvényhozó testület, kormány, miniszterek, államfő, bíróságok, tehát az állami struktúrát ugyanazon szerkezeti elemekből építik fel.¹⁷ A hatalom korlátozása nem a politikai intézmények közötti viszonyban rejlik, hanem ezeknek a viszonyoknak a szabályozásában, szabályozottságában, normák betartásában, kikényszeríthetőségében. Így megállapítható hogy a hatalommegosztás a jogállamiság része.¹⁸

¹⁶ Dr. BALÁZS István- JAKAB András: *Az államigazgatás helye az állami szervek és a közigazgatás rendszerében. Az államigazgatás fogalmi elemei.* In: NKI: Államigazgatás, Bp., 2011., 6-7.p.

¹⁷ SZABÓ Miklós: *A modern állam megszerveződése,* In: *Bevezetés a jog – és államtudományokba,* Szerk: Szabó M., Miskolc, Bíbor, 2006, 255.p.

¹⁸ SZIGETI Péter- TAKÁCS Péter: *A jogállamiság jogelmélete,* Bp, Napvilág, 2004, 252-253.p.

II. Az igazságszolgáltatás mint államhatalmi ág: A bírói függetlenség dilemmája

A bírászkodás feladata az, hogy egy vita során a pártatlan harmadik fél szerepét betöltse, a bíró előre meghatározott szabályokat alkalmaz, és közvetlen bizonyítékok alapján hozza meg az igazságos döntést. Az állami hatalom erejével mondja ki, hogy a jog szerint kinek van igaza és mennyiben. Minden modern demokráciában a bíróság a politikai rendszer része, a bírók hivatalnokok, tehát a politikai-kormányzati folyamatok hatnak rájuk, így gyakran politikai konfliktusok részesei is lehetnek. A bírói jogalkotói jellegű hatalom gyengíti az előre meghatározott normák alkalmazásának előnyeit, de elkerülhetetlen, hiszen a jog nem képes mindent előre látni: a jog alkalmazása sohasem teljesen mechanikus jellegű. A jogalkotó, jogfejlesztő jellegű hatalom a kormányzathoz közelíti a bíróságot, annak ellenére, hogy szeparálni igyekeznek a döntést és a jogfejlesztést. A bírói ítéletek indoklása a döntések jogszerűségét igazolja, de másodlagos funkcióként értelmezhető a jogi doktrína, a joggyakorlat fejlesztése. A politikai jellegű szerep és a függetlenség nem jelenti a normához való merev ragaszkodást az ítélezés során. A jogállam szempontjából lényeges szerepe van a bíróságoknak: bizonyítéka és érvényesítője annak, hogy a hatalomgyakorlás preferált eszköze a jog maradjon. A jog kifejezi az állam céljait, amit a bíróságok kötelesek teljesíteni, jellemző a büntetési igény, a jogszolgáltatás itt jobban eltávolodik a konfliktusoldástól, az eljárás inkább kikerül a felek kezéből.¹⁹

II.1 A hatalommegosztás és bírói hatalom Magyarországon: A bírósági szervezet alakulása 1989-ig

Általánosságban az rögzült, hogy a bírászkodást nem jellemez más, mint a hatalomtól, a hatalmi érdekeltségtől való függetlenség azért, hogy az ítélezés igazságos és pártatlan legyen. Ez azonban nem volt mindig így. A közintézmények függetlenségének megteremtése jelentős feladat volt a posztkommunista országokban, ahol az egypártrendszer idején valamennyi közintézmény politikai befolyás alatt működött. A rendszerváltás előtti kommunista országokban nem beszélhattünk független bíróságokról, a szovjet alkotmányban²⁰ ugyan említették a bírói függetlenséget, azonban ennek túl sok jelentősége

¹⁹ MAJTÉNYI László- SZABÓ Máté: *A bíróságok. In: Alkotmányjog, Elektronikus tananyag*, Bp., EKINT, 2005.

²⁰ A szovjetunió 1936-os alkotmányának 112. cikke

nem volt. A kommunista időszak tagadta a hatalmi ágak elválasztását és a hatalom egységének elvét képviselte, így azt fogadták el, hogy minden hatalom a dolgozó népet illeti meg. A bírói függetlenség, pártatlanság ilyen körülmények között nem volt értelmezhető. A bíróságok a kormánynak alávetve működtek, a kormány pedig az igazságügy-miniszteren keresztül érvényesítette akaratát a bíróságokkal szemben, de az egyes bírakkal szemben konkrétan is.²¹ „A bírókra általában úgy tekintettek, mint tisztviselőkre, és kevés ember gondolta azt, hogy egy bíró a hivatalos politikai vonallal alapvetően ellenkező döntést hozna.”²²

Szabó Imre szerint „az államtól való függetlenség hite téves, tévedésen alapul, egész okfejtése irreális és nem is felel meg a modern állam követelményeinek.”²³ Számos intézmény állt a politikai vezetés rendelkezésére, mellyel saját akaratukat tudták a bíróságokra kényszeríteni. A bíróságok ítélkezésébe való külső beavatkozás legjelentősebb intézménye az igazságügy-miniszter jogosítványaiiban jelentek meg. Az igazságügy-miniszter és a LB között mellérendeltségi kapcsolat állt fenn, a cél az volt, hogy az ítélkezést a kormány igazságügy politikájának megfelelő irányba befolyásolja. „A személyi politika alakításával, a tárgyi feltételek biztosításán keresztül az igazságügy-minisztériumok olyan jelentős eszközökkel rendelkeztek és rendelkeznek, amelynek segítségével hatékonyan beleszólhatnak a jogalkalmazás tartalmi kérdéseinek eldöntésébe is.”²⁴

A bíráskodásra ezen kívül befolyást gyakorolt a helyi hatalom, pártszervezetek, tehát ebben az időszakban semmiképp sem mondható el, hogy az igazságszolgáltatás valóban független, pártatlan, külső befolyástól mentes, és igazságos lett volna, a montesquieu-i hatalommegosztási elv nem érvényesült.

II.2. A hatalommegosztás és bírói hatalom Magyarországon: Új államhatalmi rendszer kialakulása a rendszerváltást követően

Az, hogy a bíróságok egy állam politikai rendszerében milyen helyet foglalnak el, mennyire függetlenek, egyértelműen meghatározza, hogy az adott állam jogállam-e. 1988-ban Kulcsár Kálmán készített egy előterjesztést a kormány számára „Koncepció az alkotmány felülvizsgálatáról” címmel. Az 1989-es januári változat 11. fejezete foglalkozott az

²¹ HACK Péter: *Igazságszolgáltatás a tudomány tükrében*, Bp., ELTE-Eötvös, 2010., 30-32.p.

²² Monitoring the EU Accession Process: *Judicial Independence*, Bp-New York, 2001., 22.p.

²³ SZABÓ Imre: *A jogász, Állam és jogtudomány*, 1992.XXV/3.421.

²⁴ KULCSÁR Kálmán: *A jogszociológia alapjai*, KJK, Bp., 1976, 296.p.

igazságszolgáltatással, mely állást foglalt a közigazgatási bíraskodás, egységes és négyszintű bírósági szervezet, különbíróságok tilalma, a jogorvoslati rendszer mellett, továbbá rögzítette a bírói függetlenség garanciáit, bírák elmozdíthatatlanságát, és azt, hogy a hatalmi ágak szétválasztásának és egyensúlyának elve csak is egy önkormányzati jellegű bírósági szervezetben valósulhat meg. Az 1989-es kelet-európai rendszerváltásokat követően a kommunizmus elbukása után minden állam a jogállamiság megteremtésére törekedett, így mindenhol cél volt többek között a független igazságszolgáltatás megteremtése. Több elképzelés is volt arra vonatkozóan, hogy hogyan lehetne az egypártrendszerből a többpártrendszer felé lépni. Két fontos ellensúlyt építettek be a kerekasztal tárgyalásokon az átalakított alkotmányba. Egyfelől a legszélesebb hatalmi jogosítványokat adták az újonnan felállítandó Alkotmánybíróságnak, abban bízva, hogy a politikai irányvonalat inkább meg tudják majd határozni, mint a szocialisták által uralt Országgyűlésben, másrészt pedig a parlamenti többségi kormányzást a legszélesebb körben kétharmados törvényekkel bátyázták körbe. 1990 tavaszán az első parlamenti választásoknál az alkotmány középpontjában az Országgyűlés által gyakorolt hatalom állt, de a kétharmadoság miatt a többségi kormányzás korlátok közé szorult, valamint az AB széles ellenőrzési joga az Országgyűlés törvényhozása felett további ellensúlyt emelt be a parlamentáris kormányformánkba. A választások eredménye azokat a pártokat juttatta többséggel a kormányhatalomhoz, melynek szavazói között elenyésző számban voltak jelen a korábbi társadalmi elit tagjai. Ellenzékbe szorultak a szabad demokraták és a szocialisták. A magyar alkotmányba akkor nem került be az 1989-es kerekasztal tárgyalásokon kialakított módosítások során a hatalommegosztás, mint államszervezeti elv, mint ahogy a legtöbb európai alkotmányban sem szerepelt. Az Országgyűlést mint a szuverenitásból eredő jogok letéteményesét említi meg, és a többi állami szerv feletti főhatalmát emeli ki, ami ellenkezik a hatalmi ágak megosztásával, és ezek egyenrangúságával. A hatalommegosztás kifejezés az Antall-kormány idején 1990. december 18-án jelent meg az Alkotmánybíróság egyik döntésében.²⁵ Az elv következménye 1991 őszén bontakozott ki, amikor a miniszterelnök és a legnagyobb ellenzéki párt soraiból jött államfő hatalmi összecsapásában kellett döntenie az alkotmánybíráknak. Az államfő megtagadta a miniszterelnök által javasolt személyek kinevezését a közmédiák élére, és a köztársasági elnök az alkotmánybírákhoz fordult. A hatalmi ágak elválasztásának elve itt kapott publicitást, és itt a kormány korlátozottsága jelent meg. Később, a politikai viták után a közvélemény már elvárta a kormánnyal szembeni függetlenséget és a hatalmi ellensúlyok

²⁵ 31/1990. AB hat.

biztosítását. 1993-ban elfogadták az ombudsmanokra vonatkozó törvényeket, akik az alkotmányos alapjogok őrei lettek, és az Országgyűlés feletti ellenőrzésre is jogosultak voltak.

26

A bírói hatalom mint önálló hatalmi ág 1991 őszén került az alkotmánybíróági döntések témái közé. Az 53/1991. (X. 31.) AB határozat a bírói szféra önálló hatalmi ág jellegével foglalkozott. „*A bírói hatalom, amely a magyar parlamentáris demokráciában is elválík a törvényhozó és a végrehajtó hatalomtól...*”²⁷

Később jelentős előrelépés volt az 1997 végén megszületett alkotmány módosításából és további négy törvény elfogadásából álló reform-csomag.²⁸ A bíróságokat teljes mértékben elszakította a kormány igazságügy minisztériumától, és egy önkormányzati testületben, az Országos Igazságszolgáltatási Tanácsban futtatta össze a bírói kart és a hierarchiát egy önálló hatalmi ágként. Az OIT 15 tagból áll, elnöke a Legfelsőbb Bíróság elnöke. A törvény által előírt rendben az OIT 1997. december 1-én kezdte meg a működését. Az 1997-es reform eredményei mindenképpen pozitívan értékelhetők.

Laky Ferenc álláspontja szerint: „*Nem kétséges, hogy az igazságügyi reform megteremtette azt a bírósági szervezetet, amely mint a végrehajtó hatalomtól elkülönült egységes szervezet, biztosítékát jelenti a bírói függetlenségnek, és a bíróságok igazgatásának olyan rendszerét alakította ki, amely elkülönítette a politikailag semleges bírói hatalmat a törvényhozó és a végrehajtó hatalmi ágtól. Nem lehet vitás, hogy kivételes felelősség hárult az OIT-ra, amikor Európában sem ismeretes teljesen új típusú igazgatás alapjait kellett megvetnie.*”²⁹

Hiba volt azonban, hogy 2003-ban az OIT mandátumának lejárta után, és az új tagok megválasztása előtt a kormány nem elemezte a szervezeti felépítés működésének gyakorlati tapasztalatait.³⁰

²⁶ POKOL Béla: *A bírói hatalom*, Bp., Századvég, 2003, 109-116.p.

²⁷ 53/1991. AB hat.

²⁸ A bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 1997. évi LXVI. törvény, a bírák jogállásáról és javadalmazásáról szóló 1997. évi LXVII. törvény, valamint az 1997. évi LXVIII. törvény, illetve 1997. évi LXIX. törvény

²⁹ LAKY Ferenc: *Szükségesek-e további reformok az igazságszolgáltatásban?* Bírósági Közlöny 2007/3. 11.

³⁰ http://www.ekint.org/ekint_files/File/tanulmanyok/biroi_fuggetlenseg.pdf

II.3. A bírói hatalom az új Alaptörvény hatálybalépését követően

A Kormány 2011 októberében terjesztette elő a bírák jogállásáról és javadalmazásáról szóló, valamint a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló törvényjavaslatot, amit az Országgyűlés elfogadott. A törvény több helyen aggályosnak minősült, többek között tartalmazta, hogy a tapasztalt bírákat olyan új bírák váltják fel, akik egyhetes tanfolyamon sajátítják el mindazt, amit egy bírónak feltétlenül tudnia kell. A jövőben a vádat emelő ügyészek maguk választják meg az eljáró bíróságot, megfosztva ezzel a terheltet a törvényes bírójuktól. A szabály értelmében nem érvényesül az eljárás alá vont személyek védelemhez való joga, és volt olyan javaslat is, mely kizárná, hogy a tanúmeghallgatáson ügyvéd is jelen lehessen. Az igazságszolgáltatás függetlenségének sérelmét veti fel, hogy a kormánypárt elmozdíthatja posztjáról az OIT és az LB elnökét, akit 2009-ben 6 évre választottak meg.³¹

Néhány hónap múlva a Velencei Bizottság véleményében kifejtette, hogy problémásnak minősül az igazságszolgáltatás alkotmányossága.³² Az elemzésből megállapítható, hogy az új bírósági rendszer fenyegeti az igazságszolgáltatás függetlenségét. Ez volt az egyetlen VB jelentés, mely törvénymódosításra indította a Kormányt, így márciusban az Országgyűlés elő terjesztették az előzőleg már elfogadott két törvényt.³³ A módosítás azonban mindmáig nem oldotta meg a problémákat.

A VB bírálatának középpontjában a hatalmi ellensúly nélküli bírói igazgatási rendszer, valamint az OBH elnökének a tisztességes eljáráshoz való jogot sértő igazgatási jogkörei álltak. A Magyar Helsinki Bizottság, az EKINT és a TASZ 2012. szeptemberi elemzésében vizsgálta a VB álláspontját, valamint értékelte a törvénymódosítás utáni állapotot.

A szervezetek szerint ahhoz, hogy az új szabályozás elérje a jogállami minimumot, arra volna szükség, hogy a jogalkotó felszámolja a bírói igazgatás centralizált karakterét, és az új szabályok megfelelő garanciákkal védjék a polgárok jogát a független, pártatlan és igazságos bírósági eljáráshoz.

³¹ Az EKINT, az MHB, és a TASZ közös véleménye az elfogadott igazságügyi törvénycsomagról, lsd. http://helsinki.hu/wp-content/uploads/Velemeny_az_igazsagugyi_torvenycsomagrol_EKINT_MHB_TASZ.pdf

³² Teljes elemzés: <http://www.venice.coe.int/docs/2012/CDL-AD%282012%29001-e.pdf>

³³ A bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 2011. évi CLXI. törvény (Bsz.), illetve a bírák jogállásáról és javadalmazásáról szóló 2011. évi CLXII. törvény (Bjt.)

Velencei Bizottság álláspontja	A módosított bírósági törvények
A bírói függetlenség alapvető garanciáit nem biztosítja az alaptörvény (OBT és OBH-ra vonatkozó normáknak az alaptörvényben a helye)	A módosítás nem reagált a VB észrevételeire.
Az igazgatási hatáskörrel rendelkező személyek hosszú mandátuma esetén azzal arányos fékek és ellensúlyokat kell bevezetni, azonban a VB szerint az új törvények nem biztos hogy megfelelő kontrollt biztosítanak az OBH elnök felett.	A jövőben nem állhat fenn az a helyzet, hogy az OBH elnöke a megbízási idő lejártá után is tovább gyakorolja hatalmát. Az OBH elnökének megbízási ideje nem csökkent, az újraválasztás is lehetséges.
Az OBH elnökét csak részlegesen kontrollálja az OBT, mivel a tanács tagjai sok tekintetben függő pozícióban vannak attól a személytől, akinek tevékenységét ellenőrizhetnék.	A függőséget a módosítás nem szünteti meg.
Az OBH elnöke az ügyek ésszerű időn belül való elbírálásának biztosítása érdekében azt a bíróságot jelölhette ki az eljárás lefolytatására amelyiket akarta.	Az elnöknek a döntést az OBT által meghatározott elvek figyelembevételével kell meghoznia, meg kell indokolnia, és az eljárás résztvevői fellebbezhetnek a döntés ellen. Jogszabályok nem határozzák meg az ügyben eljáró bíróságot, a döntés érdemét nem lehet megtámadni, így továbbra is sérül a törvényes bíróhoz való jog.

MHB, TASZ, EKINT elemzés: 2012. szeptember³⁴

A Velencei Bizottság 2012 októberében közzétett véleményében kifejtette, hogy a bíróságok szervezetrendszerére és bírák jogállására vonatkozó szabályok egy része továbbra sem felel meg a jogállami követelményeknek. A kritikák nagyrészt megegyeznek a fent taglaltakkal, a VB ezekkel kapcsolatban változtatásokat fogalmaz meg:³⁵

- A rendszer felülvizsgálatra szorul, a helyzet rendezéséig az ügyáthelyezési jog gyakorlását fel kell függeszteni.
- Aggályos a kényszernyugdíjazott bírák helyzete. A kényszernyugdíjazott bírákat automatikusan vissza kell helyezni a korábbi pozíciójukba, amennyiben erre igényt tartanak.
- Meg kell fosztani a legfőbb ügyészt attól a jogától, hogy a törvény által meghatározottól eltérő bíróság előtti vádemelésre adhasson utasítást.
- Meg kell szüntetni annak lehetőségét, hogy az OBH elnöke a bírói posztra kiírt pályázat eredménytelenné nyilvánításával akadályozza meg, hogy az általa nem

³⁴ http://helsinki.hu/wp-content/uploads/MHB-TASZ-EKINT_Modos%C3%ADtott_birosagi_torvenyek_kritikaja_201209.pdf

³⁵ <http://www.venice.coe.int/docs/2012/CDL-AD%282012%29020-e.pdf> és

<http://tasz.hu/jogallam-vedelme/velencei-bizottsag-tovabbra-sem-elegedett-birosagi-torvenyekkel>

támogatott pályázó töltse be az adott bírói álláshelyet.

- Az OBH elnöke minden esetben indokolja döntését.
- A nem bíró résztvevőknek szavazati jogot kell biztosítani.
- Meg kell szüntetni, hogy az OBH elnöke háromévente egy évre hozzájárulásuk nélkül rendelhesse ki másik szolgálati helyre a bírákat.

A kifogásolt szabályok, és a javasolt változtatások nem kis jelentőségűek, ugyanis olyan jogállami alapértékeket érint, mint a tisztességes eljáráshoz való jog, törvényes bíróhoz való jog, és a bírói függetlenség.

III. Az egyének jogai, és jogaik érvényesülésének problémái az igazságszolgáltatás során

A harmadik hatalmi ág jelentősége két strukturális fejlemény következtében nőtt meg. Az egyik, hogy a parlamentarizmus klasszikus garanciális elemei meggyengültek, a végrehajtó hatalom működését a parlamentek csak nagyon kevésben voltak képesek ellenőrizni, korlátozni. A másik ok pedig az emberi jogok, az egyéni jogosultságok, melyek az emberi együttélés jelentős intézményévé váltak, és aminek végső biztosítéka a független bíróság.

III.1. Az egyéneket megillető jogok, és a bíróságokra vonatkozó alapvető követelmények

A polgári és büntetőügyek tekintetében kétféle eljárási jogszabály létezik. A bűncselekményekkel kapcsolatos eljárás tárgyalására a büntetőeljárás, a polgári ügyek tárgyalására pedig a polgári eljárás szolgál. A két jogág tekintetében az alapelvek részben eltérnek, azonban a bírósági eljárásoknak, attól függetlenül, hogy az eljárás polgári vagy büntető, van néhány közös elve, ezeket nevezzük az igazságszolgáltatás alapelveinek, így ebben az alfejezetben ezekre térnek ki bővebben.

A független, hatékony, számonkérhető igazságszolgáltatás az egyén jogainak végső biztosítéka, a hatalom visszaéléseinek korlátja, a jogállam igazolásának elengedhetetlen feltétele. A bírói hatalom azonban nem mentes a politikai beavatkozástól, mivel az aktuális politikai hatalom által hozott döntéseket alkalmazzák. Tehát a függetlenséget nem ilyen tekintetben kell megkövetelni, hanem aszerint, hogy a bírák az előttük álló feleket egyenlően kezeljék, pártatlannak és függetlennek kell lenniük a ténymegállapítás során, kizárólag a jogszabályok szerint járhatnak el, elfogultság és befolyástól mentesen kell döntenieik.

Solomon szerint a bírói függetlenség nem más, mint a bíróság és a bíró külső nyomástól való elszigeteltsége, beleértve a többi hatalmi ágot és a magáncsatornákat is.³⁶ A bírói függetlenség lehet külső, illetve belső befolyástól mentes. Külsőhöz tartozik, hogy a bíróságok függetlenek legyenek mindenféle szervezettől, ehhez tartozik a törvényhozás, kormányzat, pártok, civil társadalom, peres felek, illetve minden olyan erő, ami sértheti a bíróság autonómiáját. A belső függetlenség megköveteli, hogy a bírák függetlenek legyenek

³⁶ SOLOMON: Courts in Russia: Independence, Power and Accountability. In Sajó: Judicial Integrity, 226.p.

kollégáiktól, feletteseiktől. A bírói hatalom legfőbb sajátossága, hogy állandó és semleges, a bíróságok nincsenek olyan kölcsönös meghatározottságban és függőségben a többi hatalmi ágtól, mint amilyenben azok egymás között vannak.³⁷ A fékek és egyensúlyok elvének a bírói hatalommal kapcsolatban nincs helye. Az ellenőrzés intézményei ott jelentenek garanciát, ahol a túlhatalom esélye nagy, de ilyen veszély a bírói hatalommal összefüggésben nem merült fel.

A kritériumok felsorolását követve megállapíthatjuk, hogy a **bírói függetlenség** nem más, mint az igazságszolgáltatás egyik alapelve, melyet a PPJE³⁸ is rögzít, valamint legfontosabb norma közé tartozik az ENSZ alapelvei a bíróságok függetlenségéről³⁹, illetve az Európai Tanács bírák függetlenségéről és szerepéről szóló ajánlásai.⁴⁰

A második alapelv a **bírói monopólium elve**. Ez az elv azt biztosítja, hogy igazságszolgáltatási ügyekben csak a bíróság járhat el. A közhatalmi feladatok különböző hatalmi ágak közötti megosztásából következően a hatalommegosztás rendje nem mindig egyértelmű, a feladat és hatásköri szabályok egymás mellett vagy egymással szemben fogalmazódnak meg. Így egy adott időszakban a bírói igazságszolgáltatással egyidejűleg más szervek is elláthatnak igazságszolgáltatás jellegű tevékenységet. Ha más szervek is eljárnak, akkor e mögött törvényalkotói akarat is fellelhető. A kvázi bíróságok működését fejlett demokráciák is igénybe veszik, ha az ügghöz speciális szakértelem szükséges, vagy ha az eljárás gyorsabbá és költségkímélőbbé válik, illetve ha ez a bíróságok tehermentesítésével járhat együtt. A bírói monopóliummal összefüggő kérdés a bíróságok hatáskörének megállapítása. A hatásköri kérdést az eljárási törvények rendezik, az elsőfokú bíróságokat általános, a másodfokú bíróságokat nevesített ügyekben elsőfokú hatáskörrel ruházzák fel. A rendszerváltást követően az igazságszolgáltatási monopólium a bíróságok hatáskörének jelentős növekedésével, illetve a kvázi bíráskodás fokozatos visszaszorulásával jellemezhető.⁴¹ Így 1989 után sorra jelentek meg külön törvények a bírói hatáskör megállapításáról.⁴²

³⁷ 17/1994. (III.29.) AB. hat.

³⁸ Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya

³⁹ EUMAP 2001. 18.o

⁴⁰ Recommendation No.R(94) 12 of the Committee of Ministers of Member States on the Independence, Efficiency and Role of Judges.

⁴¹ Alkotmánytan I, 542.p.

⁴² Pl: 1999. évi LXIX. tv. , 1991. XXVI. tv.

Az *igazságszolgáltatás egységének elve* a jogegyenlőséget juttatja érvényre, amelynek lényege, hogy a jogegyenlőség követelményét a bíróság előtti egyenlőséggel, a törvényes bíróhoz való joggal, a szervezet egységes felépítésével, valamint az ítélkezési gyakorlat egységével lehet összefüggésbe hozni.

A *bíróság előtti egyenlőség* tulajdonképpen a törvény előtti egyenlőség, ami a diszkrimináció kizárását teszi lehetővé, eszerint a törvények mindenkire egyformán érvényesek, és alkalmazandók. Az Alaptörvény XV. cikke rögzíti, hogy Magyarország az alapvető jogokat mindenkinek biztosítja függetlenül fajra, nemre, színre, fogyatékosságra, nyelvre, vallásra, politikai és más véleményre, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, születési, és egyéb helyzet szerinti különbségtevés nélkül. Az emberek bármilyen diszkriminatív megkülönböztetését a törvény bünteti. Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata is nemzetközi szinten rögzíti, hogy a törvény előtt mindenki egyenlő, és minden megkülönböztetés nélkül joga van a törvény egyenlő védelméhez.⁴³

Az igazságszolgáltatás a jogegyenlőség követelményének akkor tesz eleget, ha a törvények és más jogszabályok minden bíróságra azonos módon vonatkoznak, a bírói jogalkalmazás során a jogszabályok között nem, illetve csak abban a vonatkozásban tehető különbség, hogy fennállnak-e a jogi norma alkalmazhatóságának feltételei. A bírói jogalkalmazásban mindenfajta privilégium vagy diszkrimináció tilos, a jogi normák megsértéséért mindenki ugyanazon jogszabályok alapján, ugyanazon eljárás során felel, illetve ha a bírói jogalkalmazás a törvény keretei között alkalmazott pozitív diszkriminációval hozzájárul az esélyegyenlőtlenség csökkentéséhez.⁴⁴

A *törvényes bíróhoz való jog*, amelynek lényege, hogy nem valakinek az egyedi döntésén múlik, hanem a törvény határozza meg, kinek melyik ügyét melyik bíróság tárgyalja. Így kiküszöbölhető, hogy bárkiben felmerüljön: nem véletlenül került egy adott bíró elé. Az összeesküvés-elméletek gyártásának megakadályozását, az ítélkezés pártatlanságába vetett állampolgári bizalom erősítését csak olyan eljárások szolgálják, amelyek kizárják, vagy minimálisra csökkentik az emberi tényező szerepét annak meghatározásában, hogy egy ügyről melyik bíróság dönt. A hangsúly az előre megismerhető szabályok lefektetésén van, anélkül

⁴³ EEJE 7. cikk

⁴⁴ Pozitív diszkrimináció célja az esélyegyenlőség megteremtése, egy olyan csoport vagy személy támogatása melyet valamilyen hátrányos megkülönböztetés ért, ide tartozik pl. a mozgáskorlátozottak számára a közterületek, közintézmények akadálymentesítése. A pozitív diszkrimináció alkalmazásának nem csak az lehet az indoka, ha a kedvezményes elbírás valamely esélyegyenlőtlenség kiküszöbölése ellen irányul, alkalmazása akkor is indokolt, ha valamely társadalompolitikai vagy gazdaságpolitikai cél elérését szolgálja.

ugyanis nem intézményes garanciáktól, hanem csak a döntést hozó személy morális integritásától várható a pártatlanság látszatát megtartó ítélethozatal. A törvényes bírósághoz való jog azt garantálja, hogy az eljárási törvények hatásköri és illetékességi szabályai által meghatározott bíróság lesz az adott ügy bírósága, az adott bíróságon belül előre meghatározott rend szerint történik az ügyek elosztása az ítélkező tanácsok között melytől csak kivételesen, indokolt esetben lehet eltérni, valamint a kiosztott ügyet a bírótól csak kivételesen és előre meghatározott okok és körülmények esetében lehet elvonni.⁴⁵

Az *igazságszolgáltatás egységének elve* egyrészt, egyenjogúság, a bírósági szervezet vonatkozásában azt jelenti, hogy a *bíróságok szervezése azonos elvek* alapján történik, a bírósági szervezet általános rendező elve a közigazgatási általános területi beosztás, valamint a bírósági szervezet egységei elvileg általános hatáskörrel rendelkeznek, a privilégiumokat vagy diszkriminációt alkalmazó különleges bíróságok felállítása tilos. A rendesbíróság az egységes bírósági szervezet részeként általános felhatalmazással minden olyan ügyben eljárhat, amely a törvény szerint bírói útra tartozik. A különbíróság hatásköre csak meghatározott ügycsoportokra terjed ki, melyeket a törvény meghatároz.⁴⁶

Másrészt követelmény, hogy a *jogszabályokat egységesen kell értelmezni*, a jogalkalmazás során fel kell oldani a jogszabály általánosságából és a jogeset egyediségéből való ellentmondást. Az eljáró bíró feladata, hogy az egyedi eseteket besorolja valamilyen jogszabály által meghatározott általános kategóriába, és a legmegfelelőbb normát kiválassza. Hasonló ügyekben hasonló döntés kell, hogy szülessen, ez a jogegyenlőség követelményére vezethető vissza. A legfelső szintű bíróság hatáskörében megjelenő jogegységi tevékenység az ítélkezés szakmai irányítását jelenti. *Jogegységi eljárás* megindításának lehet helye, ha a joggyakorlat továbbfejlesztése vagy az egységes ítélkezési gyakorlat biztosítása érdekében elvi kérdésben jogegységi határozat meghozatala szükséges, valamint ha a LB (Kúria) valamely tanácsa jogkérdésben el kíván térni egy másik ítélkező tanács határozatától.⁴⁷

A **társasbíráskodás** egyfajta kontrollt jelent a bíráskodás számára, biztosítja a véleménycserét, a tanácsban hozott ítélet többségi véleményt fejez ki, így kizárja a szubjektív szemlélést. A társasbíráskodás elve nem abszolút követelmény, az eljárás tárgyának, szintjének és fokozatának függvényében alkalmazott eltérő megoldásokkal is eleget lehet tenni a törvényességnek. Az egyesbíráskodásnak a büntetőeljárásban való megjelenése miatt

⁴⁵ <http://helsinki.hu/birosagot-kijelolni-veszelyes>

⁴⁶ Alkotmánytan I. 550.p.

⁴⁷ 2011. évi CLXI. tv.

az *ülnöki rendszer* háttérbe szorult. Az *ülnökbíráskodás* a laikus bíráskodás egyik formája.⁴⁸ Laikus részvételről csak a tanácsban eljáró bíróság eljárásában lehet szó, a részvétel indokai pedig egyrészt a demokráciára való hivatkozás, tehát a néprészvétel lehetővé tételét követeli a bírói hatalomban is, mint ahogy részt vehet a nép a törvényhozásban választások útján, valamint a végrehajtásban az önkormányzatok útján. A függetlenségre való hivatkozás esetében a bírói függetlenséget menti a kormányzattól független laikusok részvételével, a tradíciókat tekintve ha egy intézmény mindig létezett akkor elég ok a fenntartásra, valamint az éppen fennálló és elfogadott megváltoztatásához szükség van nyomós érvekre és indokokra. Amivel az *ülnökösködés* mellett még érvelni lehet az a szakmai indok. Mivel a bíró, és az ügyvédek jogászai szempontból közelítenek az ügy felé, így szükség lehet a laikusokra, akik teljesen más szempontból láthatják az eseteket. Végül a józan ész, amely esetében a bírói szakértelem állhat ellentétben az élettapasztalattal, és kiemelhető a kollektív bölcsesség is, mellyel a szubjektív szemlélet kizárható.⁴⁹

A nyilvános tárgyaláshoz való jog, az igazságszolgáltatás működésének ellenőrzését teszi lehetővé a társadalom részéről, másrészt a cél, hogy a büntetőjog parancsai eljussanak a közösség tagjaihoz.⁵⁰ Így ellenőrizhetővé válik a bírói munka, illetve lehetőség van az eljárás pártatlanságának, a részrehajlásmentes és lelkiismeretes igazságszolgáltatásnak a demonstrálására. A kommunikációs eszközök fejlődését figyelembe véve a társadalmi nyilvánosság olyan mértékű lehet, ami a személyiségi jogok sérelmét eredményezheti. A nyilvánosság érvényesülése mellett tekintettel kell lenni a személyiségi jogok tiszteletben tartására valamint a jogsérelem megelőzésére.⁵¹

Az Európai Emberi Jogi Egyezmény 6. cikkének értelmében kétféle nyilvánosságról eshet szó, mindkettőnél lehet korlátozás, egyrészt lehetséges eljárási nyilvánosság (az adott ügyben lévő körülmények miatt történhet korlátozás), valamint ítélet kihirdetésének nyilvánossága (pl. a kiskorú érdekeit szem előtt tartva). A nyilvános tárgyaláshoz való jog nem abszolút jog, tehát a korlátozás megengedhető, és az Egyezmény cikkéből kiderül a korlátozási skála széles lehet. A zárt tárgyaláson hozott ítéletet is nyilvánosan kell kihirdetni, ezt a hazai és nemzetközi szabályozás egyaránt rögzíti.

⁴⁸ Alkotmánytan I. 55-56.p.

⁴⁹ *Bevezetés a jog és államtudományokba*, Szerk: Szabó M., 197-198.p.

⁵⁰ 58/1995. (IX.15) AB hat., ABH 1995., 289,292-293.

⁵¹ Alkotmánytan I. 558.p.

A **nyelvhasználattal** kapcsolatban az EEJE értelmében, minden bűncselekménnyel gyanúsított személynek joga van ahhoz, hogy a legrövidebb időn belül tájékoztassák a legrészletesebb módon az ellene felhozott váddal kapcsolatban olyan nyelven, melyet megért, illetve ingyenes tolmács álljon rendelkezésre, ha nem érti vagy nem beszéli a tárgyaláson használt nyelvet.⁵² Az 1966-ban elfogadott PPJE nyelvhasználattal kapcsolatos cikke tartalmi szempontból megegyezik az előbbivel.⁵³ A két cikk bekezdései elsősorban nem az anyanyelv használatát kötik ki, hanem egy olyan nyelv használatát, melyet a vádlott ért. Ha valakinek az anyanyelve német, de ezen kívül kiválóan beszél oroszul vagy angolul, akkor a bíróság nem követ el jogsértést, hogyha a gyanúsítottat nem anyanyelvén hanem pl. angolul tájékoztatják. Ettől függetlenül a büntetőbírósági gyakorlat szerint a nem magyar anyanyelvű vádlott akkor is használhatja saját anyanyelvét, ha magyar állampolgár és jól tud magyarul.⁵⁴ A polgári eljárás szabályai szerint az alapelv megsértése szankcionálható. Az eljárás során tolmács illetve fordító közreműködhet.⁵⁵

A következő igazságszolgáltatási alapelv az **ártatlanság védelme**. Az Alaptörvény XXVIII. cikkének (2) bekezdésének értelmében senki sem tekinthető bűnösnek mindaddig, amíg büntetőjogi felelősségét a bíróság jogerős határozata nem állapította meg. Az ártatlanság védelmének elve a büntető felelősségre vonással összefüggésben merül fel, ezért az ezzel kapcsolatos jogosítványokról a Büntetőeljárás törvény⁵⁶ rendelkezik. A büntetőeljárást olyan módon kell lefolytatni, hogy a bűncselekménnyel gyanúsított személyt, amíg a bűnösségét a törvénynek megfelelően meg nem állapították, az eljáró hatóságok ártatlannak vélelmezzék, ártatlannak tekintsék. Az elvből következik az is, hogy az ártatlannak vélelmezett terhelt bűnösségét a büntetőügyben eljáró hatóságnak kell bizonyítania. A bizonyítási teher a hatóságokra hárul. Az ártatlanság védelme addig illeti meg a terheltet míg az őt elítélő bíróság határozata jogerőre nem emelkedik.⁵⁷ Ha a jogerő beállt, abban az esetben a terhelt bűnösnek tekinthető, a vele szemben kiszabott szankciót alkalmazni kell.

A **védelemhez való jogot és az ügyvéd kirendelését** az Alaptörvény XXVIII. cikkének (3). szakasza szabályozza. A védelemhez való jogból következik, hogy a terhelt szabadon védekezhet, és a védekezés jogát az eljáró hatóságok kötelesek biztosítani. A védekezés a vád

⁵² EEJE 6. cikk (3. bekezdés)

⁵³ PPJE 14.cikk (3. bekezdés)

⁵⁴ BH 1989.10

⁵⁵ Alkotmánytan I. 559.p.

⁵⁶ 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról

⁵⁷ Alkotmánytan I. 560.p.

megismerésének, észrevételek, indítványok előterjesztésének, nyilatkozat tételének, illetve a szabad védőválasztásnak, a védő bevonásának jogát jelenti. Az esélyegyenlőség és a méltányos eljárás biztosításának, az objektív igazság felderítésének, a szabadságjogok megóvásának elvei teszik nélkülözhetetlenné a védőt a büntetőeljárásban. A kirendelt védő, mint az állam gondoskodási kötelezettsége jelenik meg büntetőügyekben, a rászorult terheltek részére. Ha a büntetőügyben a védelem kötelező, és a gyanúsított, vagy vádlott anyagi viszonyainál fogva nem képes védelmére védőt megbízni, akkor azt a bíróság, vagy a büntetőeljárásban eljáró más hatóság fogja kirendelni számára. Így tesz az eljáró szerv abban az esetben is, ha bármely okból, pl. az ügy bonyolultsága miatt, szükségesnek látja, és a terheltnek nincs védője.

A **jogorvoslati jogosultság**⁵⁸ lényege, hogy mindenkinek joga van ahhoz, hogy jogorvoslattal éljen az olyan bírósági, hatósági és más közigazgatási döntés ellen, amely a jogát vagy jogos érdekét sérti. Az eljárási törvények szerint a rendes per, illetve a jogorvoslat kezdeményezéséhez kapcsolódó jogosítványok az érintetteket alanyi jogi jelleggel illetik meg, mely a fellebbezési jog formájában jelenik meg.

Az utolsó alapelv a **tisztességes eljárás elve**, ami összetettebb kategória, az Alaptörvény XXIV. cikke értelmében mindenkinek joga van ahhoz, hogy ügyeit a hatóságok részrehajlás nélkül, tisztességes módon és ésszerű határidőn belül elintézzék. A hatóságok kötelesek a döntéseiket indokolni.

Az EEJE a tisztességes eljáráshoz való jogot tágabban értelmezi, eszerint idetartozik a független és pártatlan bírósághoz való jog, méltányos eljárás, nyilvánosság és ésszerű idő, ártatlanság védelme, nullum crimen/ nullum poena sine lege, visszamenőleges igazságszolgáltatás tilalma, védelemhez való jog illetve a jogorvoslathoz való jog. Azonban az elvet az alaptörvényi szabály szerint fejteném ki, tehát a részrehajlás nélküliséget, az ésszerű határidőnek való megfeleltetést, illetve az igazságosságot. A szabály értelmét tekintve a részrehajlás tulajdonképpen a pártatlanságot fejezi ki, mely (a függetlenségnél már kiemelttem) nem a politikai pártok és a bírászkodás kapcsolatára irányul, hanem arra, hogy a bíró lelkiismeretesen járjon el, tehát a személyes magatartására vonatkozó követelményt jelenti. A pártatlanság eszköze az összeférhetetlenség, az együttalkalmazás tilalma, illetve a kizárás. Az összeférhetetlenségi okok meghatározzák azokat a tisztségeket, melyeket a bíró a

⁵⁸ Jogorvoslati jogosultságot és a tisztességes eljáráshoz való jogot megsértő nemzetközi ügy ld. Kadubec vs. Szlovákia, Kadubec vs. Slovakia Judgement of 2. Sept 1998., <http://www.lb.hu/embjog/ej007298.html>

bírói megbízatás ideje alatt nem tölthet be. Az együttalkalmazási tilalmak esetén a vezetők hozzátartozóinak bíróként történő alkalmazását zárják ki az általuk vezetett bíróságon, illetve mindkét eljárási törvény a pártatlanság sérelmét a bíró kizárásával előzi meg.

Az eljárás ésszerű időtartalmát tekintve elvárható, hogy az egyén ügyével kapcsolatban mihamarabb ésszerű, igazságos döntés szülessen. A közösségnek, az elkövetőnek, illetve a sértettnek is joga van arra, hogy az ügyet, amelyben érdekelt, haladéktalanul elintézzék.⁵⁹

Az eljárás elhúzódásának megállapításához szükséges annak tisztázása, hogy mi minősül „az eljárás elhúzódásának”. Ennek pontosan körülhatárolt definíciójával ritkán találkozunk, hiszen maga a „de facto” késedelem nem jelent egyben „de jure” késedelmet is.⁶⁰ Az eljárás elhúzódásával nőnek az eljárással kapcsolatos költségek, gyengül a vád, nehezebbé válhat a bizonyítás, illetve a társadalom bizalma csökken az igazságszolgáltatással szemben. Az ésszerű időn belüli tárgyalás követelménye azt a célt szolgálja, hogy az egyének vitás ügyei minél hamarabb rendeződjenek, és kivédje a hosszas várakozás miatti bizonytalanságot is.⁶¹ A késedelem kimondása a bírósági eljárásban nem problémamentes, mivel egyes eljárási cselekményekhez kapcsolódó részhatáridőkön túl a polgári peres eljárás, adott ügy vonatkozásában, befejezési határidőt nem ismer. Befejezési határidőt a büntetőügy bírósági szakaszát illetően a büntetőeljárási törvény nem állapít meg, az eljárás első szakaszára, a nyomozati eljárásra vonatkozóan azonban ismert a befejezési határidő.⁶²

Ha a hazai szabályozáson túl kitekintünk a nemzetközi eljárásokra, akkor megfigyelhető, hogy az Európai Emberi Jogok Bíróságánál kevés az az eset, melyben a terhelt felelős a büntetőeljárás hosszúságáért. Ezzel kapcsolatban a Portington vs. Görögország ügyet lehet példaként említeni. Egy brit állampolgárt görögországi tartózkodása során vettek őrizetbe, emberöléssel, fegyvertartással illetve fegyverhasználattal vádoltak, majd a tárgyalás végén életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték. Az illető azzal az indokkal fordult bírósághoz, hogy az ügye túllépte az ésszerű határidő követelményét, mivel az ügy elbírálása 1988-tól egészen 1996-ig, közel 8 évig tartott.⁶³ A bíróság az ügyet a körülményekre, a

⁵⁹ BALLA L.–Dr. KARDOS S.: *A tisztességes eljárásról a strassbourgi bíróság gyakorlatában*. Bírák Lapja 2005/1., 44. p.

⁶⁰ FELTES, T.: *Az emberi jogok és az eljárás elhúzódása a büntető igazságszolgáltatási rendszerben*. In: *Az emberi jogok érvényesülése a büntetőeljárásban*. XLIII. Nemzetközi Kriminológiai Konferencia, Miskolc, 1991. 221. p.

⁶¹ MCBRIDE, J.: The Continuing Refinement of Criminal Due Process. In: *European Law Review, Human Rights Survey* 1997, HRC/2.

⁶² Alkotmánytan I. 569.p.

⁶³ Portington v. Greece Judgment of 23 september 1998.; In: <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=Portington&sessionid=9707289&skin=hudoc-en>

kérelmező és a hatóságok eljárása tekintettel vizsgálta. A bíróság azt állapította meg, hogy a terhelt minden egyes tárgyalás előtt az ügy elnapolását kérte, de mivel a nyolc év teljesen ésszerűtlen, így az elnapolások túlságosan nem befolyásolták ennek az időnek a hosszát. A bíróság felhívta a figyelmet a 6. cikk 1. pontjára is, melynek értelmében minden államnak úgy kell megszerveznie a saját igazságszolgáltatási rendszerét, hogy a lehető leghamarabb tudják teljesíteni kötelességüket. A bíróság erre hivatkozva megállapította, hogy a hatóságok megsértették az Egyezmény 6. cikkének első pontját.⁶⁴

A tisztességes eljárás követelménye megköveteli az igazságosságot is, eszerint a bírói ítélet igazságossága társadalmi igény, az igazságos ítélet a bíróság elfogadottságának, presztízsének elengedhetetlen előfeltétele. A jogalkalmazás igazságossága az eljárási igazságosság egyik formája, az, amikor a megalkotott jogszabályt helyesen alkalmazzák, tehát igazságot szolgáltatnak. A bírónak figyelembe kell vennie valamennyi fél érdekeit, igényeit, jogait, erkölcsi méltóságát. A jogalkalmazóra vonatkozó biztosítékok, mint pl. a bírói függetlenség, összeférhetetlenség a helyes döntés minimumát biztosítják. Az elvontan fogalmazott jogszabályok egyedi esetre vonatkozó alkalmazása a körülmények mérlegelését teszi szükségessé, esetleg a méltányosság gyakorlását követelheti. Amikor a bírakkal szemben kizárjuk a részrehajlást, akkor nem csak a rosszindulatú részrehajlást, hanem a jóindulatút is, így tehát a jog alkalmazója segíteni sem tud, erkölcsileg jó cél érdekében sem térhet el a szabálytól.⁶⁵

A normákkal kapcsolatban több probléma is felmerülhet. Egyrészt előfordulhat, hogy a szabály igazságossága vitatható. A bíró azonban nem vizsgálhatja felül a jogszabály előírásait, ez két paradoxonhoz vezethet.

Előfordulhat, hogy hallgatólagosan feltételezzük, hogy egy szabály helyes. Az is megtörténhet, hogy elvileg az igazságtalan szabály is alkalmazható igazságosan. Nehézséget vethet fel az is, hogy a jogszabályok előírásai nem egyértelműek, és az értelmezési lehetőségek között a jogalkalmazónak kell választania. Ilyenkor két eshetőség állhat fenn egyrészt, ilyenkor csak a felek jogosultságait lehet figyelembe venni, és a jogokat a jogrendszer egészéből jogi elvek értelmezésével, erkölcsi háttérjogok alapján kell megállapítani. Másrészt, hogy a jog alkalmazója valamilyen célszerűségi szempontra legyen

⁶⁴ <http://www.lb.hu/embjog/ej008798.html>

⁶⁵ TAKÁCS Péter: *Jog és igazságosság*, In: *Jogbölcseleti előadások*, Szerk: Szabó Miklós, Miskolc, Bíbor, 1998, 179-181.p.

tekintettel. Például vizsgálja, hogy egy adott döntésnek milyen társadalmi következményei lehetnek.⁶⁶

A célszerűség és az igazságosság a büntetőjog területén is ellentétben áll, ugyanis a megtorló igazságosság azt követeli, hogy a törvénysértést mindig meg kell büntetni, és a tettet a tett arányos mértékben kell megbüntetni. Egy bűncselekmény elkövetésekor felborul az egyén és a közösség közti arányosság és ezt csak a büntetés képes helyreállítani. Az, hogy a büntetés arányos legyen az elkövetett cselekedettel, nehezen értelmezhető, ugyanis kérdés, hogy mi az arányos. Arányos lehet a büntetés, ha a tettesnek ugyanazt kell elszenvednie, amit ő követett el mással szemben. Viszont állítható az is, hogy a jogalkalmazó valamilyen más jellegű büntetést arányosítson a tettel, tehát ne ugyanazt a büntetést szabja ki, erre például az emberélet kioltását lehet felhozni, amit az elkövető szabadságának több éves elvonásával büntetnek. Azonban ebben az esetben sokszor vitatható, hogy a kiszabott büntetés arányos-e a tettel, vagyis az elkövető valóban azt kapta-e, amit megérdemelt. Az igazságszolgáltatás igazságossága, vagyis a szankció megállapításának célja a jogsérelem megállapítása, jogvita eldöntése, jogsértő megbüntetése, büntető ügyeknél továbbá a társadalom védelme, megelőzés, kártérítés, elrettentés stb.⁶⁷ Az igazságosság követelményét szolgáltatja továbbá az is, hogyha az igazságszolgáltatási tevékenység ismert elemeiből következően a kérelemnek helyt adó határozat a pernyertest, a jogsértőt elítélő határozat pedig a sértettet, jogai és jogos érdekei védelmének keresztül egyidejűleg etikai támogatásban is részesíti.⁶⁸

⁶⁶ Uo. 182.p.

⁶⁷ SZIGETI- TAKÁCS.: *A jogállamiság jogelmélete*, 2004, 315-317.p.

⁶⁸ Alkotmánytan I.: 570.p.

III.2. Alapjogi érveléssel kapcsolatos problémák

III. 2.1. Alkotmányosság általános követelményei a bírói gyakorlatban

Az alfejezet megismerése előtt szükséges annak tisztázása, hogy mik az alapjogok. Az alapjogok más néven emberi jogok, azok a jogok és szabadságjogok, melyek minden embert születésüktől fogva egyenlően megilletnek. Az alapvető jogokhoz tartoznak a kollektív szabadságjogok, személyi szabadságjogok, gazdasági szociális és kulturális jogok, valamint a polgárok részvételi jogai. Többféleképpen csoportosíthatóak. Az alapjogok csoportosíthatóak gyakorlásuk módja szerint, például vannak a csak egyénileg érvényesíthető jogok, mint pl. az élethez, személyes szabadsághoz való jog. Léteznek olyanok is melyek egyénileg és kollektíven egyaránt gyakorolhatóak pl. vallásszabadság, vagy akár a kisebbségek jogai. A kisebbségek tagjai pl. mindannyian használhatják anyanyelvüket, így ezt a jogot egyénileg és kollektíven is élvezhetik. Az emberi jogok az állami korlátozás szempontjából is csoportosíthatóak. Így egyrészt lehetnek abszolút jogok pl. élethez való jog, másrészt ideiglenesen korlátozható jogok melyek egyébként abszolút jogok, pl. személyes szabadság, magánélet védelme, harmadrészt azok a jogok, melyeket az állam korlátozhat meghatározott feltételek mellett pl. sajtószabadság esetén, mikor a médiában megjelenő cikkekkel, hírekkel nem szabad mások jó hírnevét, becsületét megsérteni.⁶⁹ Az alapjogok csoportosításának vázlatos bemutatását követően felvázolnám, hogy milyen problémák merülhetnek fel a bírói ítélezés kapcsán az alapjogok alkalmazását tekintve.

A normatív pozitivista elmélet⁷⁰ szerint nem lehetséges, hogy a bíró olyan tartalmi alkotmányossági érvre alapozza a döntését, ami azzal járna, hogy nem alkalmazza azt az ügyre vonatkozó szabályt, amit saját maga alkotmányellenesnek ítélt. Az elmélet értelmében csak akkor lehetséges figyelembe venni pl. az emberi méltósághoz, vagy a személyi szabadsághoz való jogot, amikor az esethez legközelebb lévő jogi normák nem egyértelműek. Ha az ügy releváns tényei nem illeszkednek a normákhoz, akkor más indokokat is figyelembe kell venni az eset eldöntésénél, így a bírónak tágabb mozgástere lehet. Az ilyen eseteket két csoportra lehet osztani. Vannak olyan rendelkezései az Alaptörvénynek, amik egyértelműek, és kényszerítő erővel vezethetnek valamely eredményhez. Azonban lehetséges olyan is, hogy az alkotmány hasonló esetek fennállásakor több értelmezést is megenged, vagy épp alapjog vagy alapelv ütközik egymással. Például amikor a szólásszabadság és az emberi méltósághoz

⁶⁹ Dr. KONDOROSI Ferenc: *A mi jogunk*, Bp, Urbis, 2005., 45-47.p.

⁷⁰ A normatív pozitívizmus gyakorlati filozófiai érvek alapján védi azt, hogy egy pozitivista jogrendszerre van szükség, ezzel a jogrendszerrel a társadalom jól jár, így a társadalom tagjainak is pozitivistának kell lenniük. A normatív pozitívizmust etikai pozitívizmusnak is szokták nevezni.

való jog áll szemben egymással egy rágalmozási ügy esetében, és a bíró dönt az alapjogok terjedelmét illetően. Ilyenkor szerepet játszanak az indoklásban a morális érvek. A bírónak az indoklásban állást kell foglalnia azzal kapcsolatban, hogy miért tekintette helyesebbnek az általa választott értelmezést a többi lehetséges értelmezésnél. A bíró az érvelése során ne legyen szubjektív, ne a saját akaratát érvényesítse, így bízhat abban hogy az indoklását mások is legitimnek fogadják el. Elvárás az is, hogy a későbbi döntéseiben az ésszerűség határait kövesse.⁷¹

III. 2.2. A magyar bírói gyakorlat és az alapjogok viszonya

A legfontosabb annak megállapítása, hogy a bírók milyen pozíciót tulajdonítanak az alapjogoknak. Az egyértelmű, hogy az alapjogok a jogrendszer egészében kiemelkedő fontosságúak, viszont a bírói gyakorlat nem feltétlenül tekinti evidensnek az alkalmazás köteleességét. Olyan elveknek tekintik, melyek problémamentesen nem alkalmazhatóak, így úgy tekintenek rájuk, mint a jogbiztonság veszélyeztetőire. Az alapjogok a jogrendszer csúcsán helyezkednek el, melyek a tételes jogi szabályok felett állnak. Az alapjogok funkcióit abban látják, hogy irányítja a jogalkotást, ami a jogágak számára lebontja az alkotmányban meghatározott alapelveket, alapjogokat. A jogalkalmazó ezek után azt gondolja, hogy az ítélet kiszabadása során elég a tételes jogot, bírói döntéseket, kommentárokat figyelembe vennie.⁷² Lenkovics Barnabás szerint a konkrét életviszonyoknál a speciális szabályokat kell alkalmazni, és az alkotmány rendelkezéseit csak akkor kell felhasználni, ha az esetre speciális szabályt nem talál a bíró. A helyes jog értelmezése céljából az alapjogi normákhoz lehet folyamodni, de felhasználni csak a speciális szabályokat kell, az alapjogi normákra való hivatkozás maximum csak a döntés indoklásában jelenhet meg. Ha a bíró így jár el, akkor a jogrendszer stabil maradhat, viszont ha a legfelsőbb szintű normákat kezdi el alkalmazni, akkor a jogrendszer felborul.⁷³ Ennek értelmében a bírói jogalkalmazás során a bíró az alapjogokra úgy tekint, mintha azok csak szimbolikusak lennének, de az ítélet meghozatala során túl nagy jelentőségük nincsen. Egyfelől azt eredményezheti, hogy az alapjogokat nem veszik komolyan, másrészt ha sor kerül az alkalmazásukra, akkor az alapjogi normákat kiszakítják abból a kontextusból melyben elnyerik értelmüket.⁷⁴

⁷¹ BENCZE Máttyás: *Elvek és gyakorlatok*, Bp, Gondolat, 2011., 79-81.p.

⁷² Uo. 82.p.

⁷³ LENKOVICS Barnabás: *Alkotmányozás és kodifikálás*, Jog-Állam-Politika, 2009/1. 15.p. „Piramis elmélet”

⁷⁴ BENCZE: Uo. 83.p.

Ki szeretnék ezzel kapcsolatban néhány ügyet emelni, melyben az alapjogi probléma felmerül. Az első ügyben megjelenik az alkotmányos alapjog, de a bíróság nem hangsúlyozta ennek jelentőségét, és igyekezett elhárítani az érdemi állásfoglalás feladatát. A régi Be. úgy rendelkezett, hogyha a büntetőeljárás tárgyalási szakaszában megváltozik a bírói tanács összetétele, akkor a tárgyalást előlről kell kezdeni, ez alól két kivétel volt, egyrészt ha csak az ülnökök személye változott, valamint ha az előző tárgyalás óta nem telt el hat hónap, ebben az esetben elég volt az addigi tárgyalások anyagának ismertetésével megismételni az előző tárgyalásokat.⁷⁵

Az EBH 2000.190. ügyben a védő a fellebbezési eljárásban azt kifogásolta, hogy az elsőfokú eljárásba belépő új ülnökök nem ismerhették meg a vádat, mivel a tárgyalás anyagának ismertetése nem tartalmazza a vádirat megismerését, így megsértették az alkotmányban szereplő garantált igazságos tárgyaláshoz való jogot. A másodfokú bíróság szerint a vádiratot a bíróság tagjai, illetve a vádlott kellő időben és részletességgel megismerhette. A Be. szakaszai pedig nem rendelkeznek arról, hogy ha a tanács összetételében változás merül fel, akkor az ügyésznek a vádat újból ismertetni kellene. Mivel az elsőfokú bíróság a tárgyalást az előző tárgyalás anyagának ismertetésével kezdve meg, így az magában foglalta a vád előadásának ismertetését is, így a Legfelsőbb Bíróság megállapította, hogy eljárási szabálysértés nem valósult meg. Az előző tárgyalás ismertetése tulajdonképpen a jegyzőkönyv felolvasását jelenti, az pedig csak azt tartalmazza, hogy az ügyész ismerteti a vádat. Az új ülnökök így nem tudhatták, mit tartalmaz a vád, számukra, így nehezebbé válhat az ügy megismerése, illetve a bizonyítékok egy részét sem tudják közvetlenül megvizsgálni. A LB szerint az alkotmányosság szempontjából elég, hogy a bíró megtartja a tételes jogszabályokat. Ebből egyrészt megállapítható, hogy alkotmányosnak tekinti a tételes jog rendelkezéseit, másrészt ez esetben a tételes jogszabályok között összeütközés áll, így figyelembe lehetett volna venni az alkotmányos elveket. A régi Be. szerint az ülnököket és a bírókat az ítélezés szempontjából ugyanazok a jogok illetik, és kötelezettségek terhelik, az alapelvek között pedig szerepelt, hogy a bíróság az ügydöntő határozatát a tárgyaláson közvetlenül megvizsgált bizonyítékokra alapozhatja. Itt a hangsúly a „közvetlenül” szón van, jelen esetben ez a közvetlenség maradt el az ülnökökkel szemben, és mivel a Be. értelmében a bírókat és az ülnököket ugyanazok a jogok illetik meg, ezért jogsértő, ha az ülnököket kizárják a megismerés lehetőségétől. Ha a bírák a kontextusból kiragadva használják az alapjogokat, akkor az alapjogokat nem kezelik a jogrendszer

⁷⁵ Régi Be. 197.§ (1)-(2). bekezdés

részeként, ez pedig nem felel meg az alkotmányosság kritériumának. Ha a jogászok és a laikusok szemében csökken az alapjogok értéke, akkor az úgy hat, mintha a bíró szubjektív nézetét leplezné, és lehetőség lehet az önkényre vagy a bíró külső befolyásolására.⁷⁶

Másik eset a harangzúgásos eset (Kfv.II.39.166/2007/8.). Ennek lényege, hogy egy templomból magnóról szól a harang, aminek hangereje zavarja a templomot körülvevő házak lakóit. A jegyző a birtokvédelmi szabályok értelmében meghatározta a zajkibocsátási határértéket. A LB azonban mindenfajta korlátozástól mentes harangozást engedélyezett, és a lelkiismeret és vallásszabadságra hivatkozott, melynek értelmében ehhez mindenkinek alapvető joga van, és bármilyen módon kinyilváníthatja. A LB vizsgálata alapján azonban születhetett volna más döntés is, mivel nem csak a lelkiismeret és vallásszabadságra hivatkozhatott volna, hanem tulajdonhoz való jogra, vagy az egészséges környezethez való jogra. A környék lakóinak jogait érintette a harang zúgása, emiatt elvárható lett volna, hogy a bíróság feltárja, és mérlegelje, hogy meddig terjedhet az alapjogok racionális védelme.⁷⁷

A harmadik ügy szereplői, melyet az alapjogra való hivatkozás kapcsán vázolnék fel, egy politikus, és egy szatirikus kétheti lap szerkesztője. A politikus a Pest Központi Kerületi Bíróságnál indított egy pert, mivel az újság egy róla szóló karikatúrát közölt. A keresetet elutasították, mivel a politikus közszereplőnek minősül, így mindezt túrnie kell, és a karikatúra leközlőjének joga van a véleménynyilvánításhoz. A szabad véleménynyilvánítás alapjog, emellett a PPJE, és az EJEE is rögzíti az alkotmányon kívül. A Ptk. azonban a személyhez fűződő jogok védelme tekintetében nevesít olyan sérelmet melyek egyben az Alkotmány 70/A valamint az 54.§-ban foglalt elvek sérelmét is jelentik. Így a Ptk. megsértése mögött mindig ott van ezeknek az alkotmányos rendelkezésének egyikének a sérelme is, akár figyelembe veszi ezt a bíró, akár nem.⁷⁸ Ide tartozik példaként a roma ügye, akit a vendéglős amiatt nem szolgált ki, mert roma, így kétségtől diszkrimináció érte, így a Btk. és a Ptk. is egyaránt elmarasztaló ítéletet hozott a tulajdonossal szemben, azonban nem az alkotmányra hivatkozva, hanem a személyiségi jog és becsületsértés megsértése révén.⁷⁹ Viszont akad példa olyan esetre, hogy a Ptk. mellett a bíró már hivatkozik az alkotmányra is. 1998-ban pert indítottak, a vád pedig az volt, hogy egy élelmiszerüzlet az újságban közzétett hirdetésben konkrétan kikötötte, hogy az asszisztensi állást kizárólag 25-35 év közötti férfiak tölthetik be, így ez megsértette az 51 éves női felperest, mivel őt e kapcsán hátrányos megkülönböztetés, nemi diszkrimináció ért. Mivel a hirdetés a nő alkotmányos és polgári jogait egyaránt sértette,

⁷⁶ Uo. 87-88.p.

⁷⁷ Uo. 89.p.

⁷⁸ HALMAI Gábor: *Igazságszolgáltatás a tudomány tükrében*, 101.p.

⁷⁹ Ítélet szövege: Fundamentum 1998/4.sz.

ezért a bíróság az ítélet indoklásában konkrétan hivatkozott az Alkotmány 66.§ (1). bekezdésére, illetve a 70/A. §-ra.⁸⁰

III.2.3. A bírói ítékezés alapjogokkal kapcsolatos következtetése

A dolgozatomban felvázolt eseteket is azt mutatják, hogy a bírói kar alapjogokkal kapcsolatos zavarának fő forrása, hogy nem tisztázott az alapjogoknak a jogi érvelésben betöltött státusza.

Három féle modellt lehet elkülöníteni azzal kapcsolatban, hogy a bíróságok hogyan kezelhetik a nehéz eseteket. A *konszenzus modell* szerint a bíróságnak a társadalomban uralkodó konszenzus alapján kell dönteni. A *koherencia modell* szerint a bírónak olyan döntést kell meghoznia, ami az alkotmány összefüggéseiből levezethető. A *helyettes törvényhozó modell* értelmében pedig a bírónak úgy kell eljárnia, mint a törvényhozónak, az eset körülményei alapján a legjobb döntést kell meghoznia. Az alapjogok alkalmazásának korlátozásánál Györfi említi, és kiemeli a hátrányos megkülönböztetés tilalmát, ami tág körben védi az egyéneket, ami tulajdonképpen a diszkrimináció tilalma, és formális korlátot állít a törvényhozó hatalom elé abban az értelemben, hogy nem önmagában szemléli a jogszabályi rendelkezéseket, hanem más jogszabályi rendelkezéshez való viszonyukban. A diszkrimináció tilalma nem eredményezhet mindenkire megkülönböztetés nélkül egyformán irányadó jogszabályokat, így az egyének között lévő különbségeket a jogalkotónak kell figyelembe vennie. A megkülönböztető szabályozás nem alkotmányellenes, abban az esetben, ha a megkülönböztetés ésszerű.⁸¹

Előfordulhat, hogy a bíró nem vesz figyelembe az ügy szempontjából releváns alapjogot, máskor pedig összefüggéseiből kiragadva alkalmazza. Mindkét probléma ugyanarra a felfogásra vezethető vissza, arra, hogy az alapjogok nem szerves részei a jogrendszernek, ezért nem is kell arra törekedni, hogy a bíróság a hagyományos jogi érvekhez hasonlóan kezelje azokat. Fontos annak a megállapítása, hogy mikor lehetséges, hogy egy adott jogeset kapcsán racionális megfontolás tárgya lehet az alapjog alkalmazása a tételes jogi szabállyal szemben. A gond abban rejlik, hogy minden jogeset mögött feltárhatóak olyan mögöttes igazoló elvek, jogosultságok, melyek alapján egymással ellentétes döntések is

⁸⁰ Uo.

⁸¹ <http://epa.oszk.hu/00000/00015/00028/pdf/08szemle01.pdf>

hozhatóak. Nem feltétlen helyes azonban az a nézet, hogy az alapjogokra történő hivatkozás sérti a jogbiztonságot. Az alapjogok közvetlen alkalmazása akkor problémás, ha átgondolatlanul történik. Az alapjogokat a jogrendszer alapjának kell tekinteni. Ez egyfelől feltételezi, hogy ezek szolgálnak az alacsonyabb szintű szabályok igazolásaként, másrészt egyértelművé teszik, hogy egy alacsonyabb hierarchikus fokon álló szabály nem illeszkedik a jogrendszerbe.⁸²

Több oka lehet annak, hogy a magyar bírói kar kevésbé veszi figyelembe az alapjogokat. Ennek lehetséges oka a hagyományos jogászképzés, ahol sokkal inkább a szabályokra és fogalmakra összpontosítanak, mintsem az igazoló elvekre, vagy akár a jogász érvelésre, de talán felelőssé tehető a bírói kar attitűdjében tovább élő szocialista örökség, amibe nem fért bele egy nyíltabb jogi érvelés. Ok lehet továbbá a bíróságokat nyomasztó ügyterhelés is.⁸³

⁸² BENCZE: *Elvek és gyakorlatok*, 105-108.p.

⁸³ Uo. 108.p.

IV. Hazai ítélkezésben felmerülő egyéb problémák

A bírói gyakorlattal szemben egyéb problémák is kimutathatóak, azokon kívül melyeket az előbb említettem. Ahol az alkotmányt kell alkalmazni, az az ügyeknek csak kevés részét teszi ki, de az ítélkezési hiba ott tulajdonképpen egy alkotmányos elv sérelmét is jelenti. Vannak azonban a „közönséges esetek”, ahol a felmerülő problémákat négy csoportra lehet osztani:

- előfordulhat, hogy egyértelmű a jogi helyzet, azonban a döntés nem illeszkedik a releváns jogi rendelkezés nyelvi jelentéséhez, és az eltérés fontos jogi szempontra tekintettel sem lehet igazolható, ezt *explicit jognak való ellentmondás*nak nevezzük
- második csoport, hogy a bírának figyelemmel kell lenni arra, hogy vannak olyan követelmények is az érvelések során, melyek az írott jogban nem jelennek meg. Ezek a hibák a logika szabályainak átlépésében illetve a bevett jogász érvelési módoktól való eltávolodásban jelennek meg, ezt *implicit szakmai standardoknak történő ellentmondás*nak nevezzük.
- harmadrészt, vannak olyan esetek, amikor a döntés mellett szólnak ugyan jogi érvek, de kimutatható, hogy a jogszabályok, valamint a gyakorlat szelleméből vagy jogági alapelvekből más döntés születne, ezt *mögöttes igazoló elvnek való ellentmondás*nak nevezzük.
- és végül, vannak olyan esetek ahol a *bíróságok gyakorlata ellentmondásos*. Ide tartoznak azok, melyeknél több értelmezés is fellelhető, és a LB döntései hasonló, vagy azonos ügyekben egymástól eltérnek, másrészt pedig előfordulhat, hogy eltérő az ország területén lévő bíróságok büntetéskiszabási gyakorlata.⁸⁴

⁸⁴ Uo. 110-111.p.

IV.1 Explicit jognak való ellentmondás

Ide tartoznak az olyan bírói döntések, amik befolyásolják a bírói gyakorlatot, viszont megállapítható, hogy a szabályokhoz nem hűek, és semmilyen jogi érv sem hozható fel mellettük:

(1). Példaként, az egyik ügyben⁸⁵ a bíróságnak abban kellett döntésre jutnia, hogy hogyan minősül annak a balesetben vétlen sofőrnek a cselekménye, aki úgy gázol el valakit, hogy a gázolás pillanatában a sértett meghal, majd a sofőr a helyszínről elhajt, anélkül hogy meggyőződne arról, hogy van-e a helyszínen segítségre szoruló személy. A törvény értelmében ez csak cserbenhagyásnak minősül, hiszen a sértett a baleset bekövetkeztével már meghalt, tehát nincs szüksége segítségre. A bíróság azonban azt állapította meg, hogy a „sértett segítségre szorultságát” bűncselekmény tényállási elemnek tekinti, de a sérült vagy veszélyhelyzetbe került személy tényleges segítségre szorultsága nem törvényi tényállási eleme a bűncselekménynek, mert ezt csak utólagosan lehet megállapítani, és a halál beálltát nem lehet az elkövető szubjektív megítélésére bízni, mivel mind a sérülés, mind a halál csak orvosi vizsgálat alapján állapítható meg. A LB indoklása szerint ha a balesetet előidéző személy a baleset megtörténte után elmulasztja a segítségnyújtást, akkor a cselekmény jogi értékelése attól függne, hogy a sértett halála azonnal, vagy valamivel később következne be, ha a gázolás pillanatában következne be a halál, akkor az elkövető számára kedvezőbb helyzetet teremtené, mivel akkor csak a cserbenhagyás vétsége valósulna meg.⁸⁶ Az indoklás mindenképp aggályos, mert nem az elkövető számára kellene kedvezőbb helyzetet teremteni, a bíróság eltekint attól, hogy emberi életről van szó, és gyakorlatilag az elkövető elmulasztotta a segítségnyújtást, megállás nélkül tovább hajtott, és bár a halál beálltának megállapítása orvosi feladat, de az elkövetőnek meg kellett volna győződnie, hogy a sértett szorul-e segítségre.

(2). „A személyi szabadság megsértése büntettének az alapesetét megvalósítják, akik a gyermekkorú sértettet a gépkocsijukba segítik, majd utóbb engedik, hogy a sértett a lakásánál a gépkocsiból kiszállhasson”.

⁸⁵ BH 1985.331.

⁸⁶ Uo. 112-113. p.

A tényállás tartalmát tekintve a vádlottak azzal gyanúsítottak egy kiskorút, hogy ő tört be az üzletükbe. Az egyik terhelte ötlete az volt, hogy a kocsijukkal a sértett iskolájához mennek. A gyereket egy rövid beszélgetés után karját érintve a személygépkocsiba segítették, ezt követően a terheltek az autóval elindultak. Azt mondták, hogy a rendőrségre mennek, ott vannak már a sértett szülei, és az út során többször megkérdezték a gyereket hogy mit tud a betörésről. 10-15 percet utaztak, amikor a gyereket a lakásnál kiszállni engedték. A LB megállapította hogy a vádlottak a személyi szabadságtól megfosztották a gyereket. Az indoklás értelmében nem volt jelentősége annak, hogy erőszak nem történt, és annak sem hogy a mozgási szabadságát visszanyerte a lakás előtt a sértett. A problémát az okozta, hogy zárt térben, folyamatosan közlekedve 10-15 percen át a gyerek helyváltoztatását meggátolták, és a mozgási szabadságát megfosztották.⁸⁷ Az indoklás több szempontból problémás. Egyfelől kérdés hogy elég-e az, a személyi szabadság megfosztásához az, ha valakit zárt térben helyeznek el? Nem merült fel az indoklásban semmilyen kényszer, lehet, hogy a sértett bármikor elhagyhatta volna a járművet, ha szól, nem derült ki, hogy akadályozták a terheltek a gépjármű elhagyásában. Ha nem hangzott el a sértettől az a kérés, hogy álljanak meg, akkor nem tudhatta a bíróság, hogy a vádlottat valóban megfosztották-e a személyi szabadságától. Amit a terheltek elkövettek, hogy hamis indokkal vették rá a gyereket, hogy a fizikai helyét változtassa meg, maximum erkölcsileg elítélendő, így a bírói döntéshozatal itt sem helytálló.

⁸⁷ BH 1998.65.

IV.2. Implicit szakmai standardnak való ellentmondás

A jog nem csak jogszabályokból áll, a jogászi érvelésnek, gondolkodásnak olyan standardok is a részei, melyek kötelezőek a jogalkalmazókra, anélkül is, hogy jogszabályban jelennének meg. A megsértésük számon kérhető a bíróságokon.

Adott egy eset, ahol a cégtulajdonos szabadulni akar a cégtől. Ennek az ügynek a tényállásában a sikertelen cég tulajdonosai úgy döntenek, hogy eladják részüket két, alkalmi munkából élő személynek. A vevők azonban a vételárat nem fizetik meg, valamint nem akarják a céget sem működtetni. Az elsőfokú bíróság határozatában megállapította, hogy jelen esetben egy színlelt szerződésről van szó, és valótlan adatok kerültek a cégbíróság nyilvántartásába. Ezért közokirat-hamisításnak minősítette. A LB szerint a felhasznált okirat nem alakilag, hanem tartalmilag volt hamis. A cégbejegyzés nem a színlelt adásvételi szerződésben szereplő személyek adatainak valós vagy valótlan volta miatt, hanem azért volt hamis, mert a jogügylet tartalmilag valótlan volt.⁸⁸

A kérdés, hogy hamisnak tekinthető-e tartalmilag a vádlottak által kötött üzletrész-adásvételi szerződés azon az alapon, hogy az színlelt. A Ptk. szerint, akkor színlelt egy szerződés, ha a feleknek valós ügyletkötési akaratuk nincs. A szerződés érvényességét tekintve itt csak azt lehet vizsgálni, hogy az erre vonatkozó akarat fennállt-e. Azonban ezt a bíróság nem vizsgálta. Amit vizsgált, az pedig nem releváns az érvényesség tekintetében. A szerződést nem teszi színleltté sem a teljesítés elmaradása, sem pedig a szándék hiánya, hogy a céget fenntartsák. A Ptk. értelmében a színlelés miatt akkor semmis egy szerződés, ha minkét fél színlelte a szerződést. Az eladók tekintetében a bíróság azonban ezt nem vizsgálta, bizonyítani nehéz lett volna, hisz az eladók konkrét célja volt, hogy megszabaduljanak részüktől. A bíróság tehát abban hibázott, hogy nem vizsgálta az ügy tekintetében releváns jogszabályokat.⁸⁹

⁸⁸ BH 2007.181.

⁸⁹ Bencze: Uo. 122-123.p.

IV.3. Mögöttes igazoló elvnek való ellentmondás

Több bírósági döntésből kiderül, hogy az ártatlanság vélelmét sem veszik túl komolyan a gyakorlatban. Az alapelvet három követelményre lehet bontani, egyrészt a bizonyítási teher a vádlón nyugszik (senki sem kötelezhető ártatlanságának bizonyítására), másrészt kétség esetén a vádlott javára kell dönten (in dubio pro reo elv), harmadrészt pedig a hallgatáshoz való jog (önvádra kötelezés tilalma). Az in dubio pro reo elv alkalmazására logikailag pedig három ponton kerülhet sor:

- egyes tényeket igazoló vagy cáfoló egyedi bizonyítékok szintjén. Ha egy bizonyítékkal szemben kétségek adódnak (pl. vádlott szavahihetőségét tekintve), akkor önmagában erre a bizonyítékra a bíró nem alapozhat tényállást. Ezt az értelmezést azonban kevesen fogadják el. A bírónak joga van ahhoz, hogy szabadon mérlegeljen, egyik bizonyítéknak kisebb, másiknak nagyobb jelentőséget tulajdonítson, ilyen értelemben az in dubio elv túlságosan merev lenne, ugyanis azt követelné meg a bírótól, hogy ne vegyen olyan bizonyítékokat figyelembe amelyek nem teljesen meggyőzőek.⁹⁰
- lehetséges az is, hogy a bíróság az összes bizonyíték értékelése után, az egészre nézve alkalmazza az in dubio szabályt, ha a feltárt bizonyítékokat tekintve a bíróban továbbra is marad kétség a vádlott bűnössége felől, akkor felmentő ítéletet kell hoznia. Ez a felfogás illeszkedik a magyar bizonyítási joghoz, a szabad értékelés rendjéhez, és a kétséget kizáróan nem bizonyított bűnösség nem eredményezhet elítélést.
- a harmadik lehetőség áll összhangban leginkább a hatályos szabályozással, ugyanis a törvény a kétséget kizáróan nem bizonyított tényekről beszél. Nem csak a tényállás egészére nézve írja elő a vádlottra a kedvező elbírálást, hanem az adott tényállás minden, bizonyítható elemére.⁹¹

Egy angol állampolgárságú, de Magyarországon élő nő összetűzésbe került a rendőrséggel, amikor az édesanyja által vezetett állatmenhelyen abból az okból kereste fel őket a körzeti megbízott, hogy előállítsa őket a rendőrségen. A rendőr szerint a nők

⁹⁰ BENCZE Máttyás: *Az ártatlanság vélelmének érvényesülése a magyar büntetőbíróságok gyakorlatában*, 10.p.

⁹¹ Uo. 11.p.

ellenálltak, emiatt eljárás indult velük szemben hivatalos személy elleni erőszak miatt, Barta viszont feljelentést tett a rendőrségen, hivatalos eljárásban elkövetett bántalmazás miatt. Állítása szerint a rendőr rájuk támadt, mikor jelezték hogy indulás előtt ügyvédjükkel beszélnének. Az EJEK megállapította, hogy a Győr-Moson-Sopron Megyei Ügyészségi Nyomozó Hivatal nyomozásában számtalan súlyos hiányosság akadt, valamint Barta ezzel kapcsolatos panaszait a magyar hatóságok nem vették figyelembe, és elutasították érdemi indoklás nélkül. A hatóságok a pártatlan szemtanút nem kutatták fel, valamint az események során mindegyik felen keletkeztek sérülések, azonban az eljárás során csak a rendőr sérüléseit vizsgálták meg, és véleményeztették igazságügyi orvosszakértővel, így Barta maga keresett szakértőt hogy nyilatkozzon, kinek a verzióját támasztja alá az ő sérülésének jellege. A Barta által felkért szakértő szerint a rendőr sérülései mindkét módon keletkezhetnek, azonban a nő sérülései semmiképp sem keletkezhetnek a rendőr elmondása szerint. A pótmagánvádat a megyei bíróság elutasította, és egyetlen magyar hatóság sem adott arra választ, hogy a nő sérülései hogyan keletkezhetnek. A strasbourgi ítélet szerint a magyar hatóságok hibáztak, és 3000 euró nem vagyoni kártérítést, és 3500 euró költségtérítést köteles fizetni a magyar állam Bartának.⁹²

Úgy tűnhet, hogy az in dubio elvet fogadja el, azonban a megkerülés érzékelhető a bíróság BH 2002. 87. sz. ügyében. A bíróság itt is igaznak fogadta el a tanúk vallomásának egy részét, míg más részét nem. Az indoklásban szerepelt, hogy ésszerű módon jár el a bíróság akkor, mikor igaznak fogadta el a tanúk vallomásának azokat a részeit, melyek egybehangzóak voltak a kétségtelen tényekből levonható következtetésekkel. Az érvelésben különös, hogy a tanúk vallomásának elfogadott része alapozza meg a vádlott bűnösségét. A bíróság logikai hibát követ el: a bizonyítandó tényre alapozza a bizonyítékok elfogadását.⁹³

A magyar bíró gyakorlatban már a 70-es évektől elkezdődött az in dubio szabály pusztítása, azóta egyre intenzívebbé vált. Formálisan érvényesül az a szabály, hogy a bűnösség kimondásához nem szükséges a kétséget kizáróság, sőt, épp hogy a felmentéshez kell nyomós kételynek támadnia a bíróságban a bűnösséget illetően. Ezt a folyamatot segítette elő az osztható szavahihetőség, bizonyítandóval történő bizonyítás, a szavahihető tanú vallomása többet ér a szintén szavahihető vádlotténál, vagy a bizonyítási teher rejtett átfordítása a vádlottra. Az utóbbi jelenség különösen azért fontos az ártatlanság vélelmének szempontjából, mert ha a bíróság helyesnek vélelmezi a vádban foglaltakat, akkor az általa

⁹² Barta vs. Hungary: http://helsinki.hu/wp-content/uploads/Barta_v_Hungary.pdf

⁹³ BENCZE: Uo. 152.o.

folytatott bizonyítási eljárásnak is ez lesz a vezérelve, így az értékelés során a feltárt bizonyítékoknak a vádat alátámasztó aspektusai fognak kiemelkedni. Ez veszélyes lehet, mivel a Be. módosítás ellenére is a bíróra telepíti a terhelő bizonyítékok beszerzésének feladatát. Ha a bíró nem akar a hatályon kívül helyezéssel szembenézni, akkor a terhelő bizonyítékokat is be kell szereznie, a bíróság köteles a vádat kiegészíteni, így nincs a vádhoz kötöttségnek értelme. Ezzel nem egyeztethető össze az, hogy a bíró semleges ítélő, sokkal inkább ahhoz hasonlít, hogy a bíró mindenáron a vádlott bűnösségét akarja bizonyítani. Ha a bíróságok kisegítik a nyomozó és a vádhatóságot azzal, hogy helyettük is bizonyítanak, akkor nem fognak ezek a hatóságok minőségi munkát végezni, valamint a bírák számára a bizonyítási eljárás sikertelensége azt is jelentheti, hogy nem végeztek alapos munkát ahhoz, hogy az elítéléshez szolgáló bizonyítottságot elérje, így egy bíró elismertsége is múlhat azon, hogy hányszor hoz felmentő ítéletet.⁹⁴

⁹⁴ Uo. 154.p.

IV.4. Ellentmondásos gyakorlat

Fontos, hogy a jelentősebb értelmezési kérdésekben az országon belül egységes álláspontot képviseljenek a bíróságok, így egységessé válhat a jogalkalmazás. A LB szerepe és felelőssége kiemelkedő, ugyanis döntéseivel iránymutatást kell adnia az alsóbb szintű bíróságoknak.

(1) Ellentmondás a LB gyakorlatában

Előfordulhat, hogy a Legfelsőbb Bíróság döntései ellentmondásosak. Egyik döntés értelmében a bíróságnak az igazság kiderítését célzó kötelezettsége nem jelenti azt, hogy korlátozás nélkül más jogszabályok rendelkezéseit figyelmen kívül hagyhatná, bármilyen bizonyítást elrendelhetne és bármilyen bizonyítási eszközt felhasználhatna. A szabad bizonyítás elvét (Pp.6.§ (1) nem lehet úgy értelmezni, hogy a felek bármilyen eszközt felhasználhatnának igényük érvényesítése érdekében. Ez esetben a felperes titokban az alperes képviselőjének hozzájárulása nélkül rögzítette a képviselővel folytatott beszélgetést. A felvétel hiába támasztaná alá a felperes állítását, a megszerzés módja, képviselő tilalma miatt bizonyítékként nem lehet a per során felhasználni.⁹⁵

Két évvel később pedig megállapították, hogy a felperes által csatolt hangfelvétel tartalma a perben bizonyítékként használható. Az ítélet értelmében a más nyilatkozatát tartalmazó hangfelvétel akkor is felhasználható a polgári per során bizonyítékként, ha esetleg a személyhez fűződő jogok megsértésével keletkezett vagy jutott nyilvánosságra.⁹⁶

A legfőbb probléma az, hogy a LB ezzel a két ellentmondásos döntéssel magára hagyta az alsóbb bíróságokat. Az LB feladata lett volna, hogy jogegységi eljárás keretében döntsön a kérdést illetően, azonban ez nem történt meg.

(2) Eltérő ítélkezés az országon belül

Egyes földrajzi területeken eltérő a bíróságok büntetéskiszabási gyakorlata, vagyis ugyanazt a bűncselekményt eltérő büntetési mértékkel, vagy különböző büntetési nemekkel szankcionálják. A büntetéskiszabás egyenlőtlensége alkotmányos alapelveket sért. A jogbiztonság, jogegyenlőség és jogalkalmazás igazságosságának alapkövetelménye, hogy hasonló súlyú bűncselekmények hasonló előéletű elkövetőit hasonló módon büntessék a

⁹⁵ BH 1997. 53.

⁹⁶ BH 2001.110.

bíróságok, és senki se juthasson előnyhöz, illetve ne szenvedjen hátrányt attól függően hogy az ország melyik bírósága ítélkezik felette.⁹⁷ A bíróságok az országos gyakorlatok egységességére csak a jogértelmezési kérdések tekintetében figyelnek. Ennek oka lehet, hogy a LB sem ad iránymutatást ezen a téren, ami abban rejlik, hogy a jogértelmezési kérdésekben nincs diszkrecionális jogköre a bíróságoknak, így a nehéz esetekben a helyes megoldásra való törekvés arra kényszeríti a bírakat, hogy keressék a gyakorlat által nyújtott normatív támpontokat. A büntetéskiszabás terén törvény által biztosított mozgástere van a bíróságoknak. A LB irányítása nélkül elterjedhet az a nézet, hogy ebben a kérdésben a bírónak nem kell a törvényen kívül normatív standardokhoz igazodnia. A büntetéskiszabás terén ritka az egyéniesített indoklás. Az indoklás során csak az enyhítő és súlyosító körülményeket veszik figyelembe ami azért lehet aggályos, mert nem tárja fel és nem súlyozza megfelelően a büntetéskiszabás valódi okát, és a terhelt nem mindig tudhatja hogy miért az adott nemű és mértékű büntetést kapta. Úgy tűnhet, hogy a pártatlan igazságszolgáltatás eszményével össze nem férő indokok állhatnak egyes bíróságok ítélkezése mögött.⁹⁸

⁹⁷ Uo. 156-157.p.

⁹⁸ Uo. 156-168.p.

IV.5. A bírói ítékezés problémáiból levont következtetések

Az ítékezésben komoly problémák vannak, melyek hosszabb távon veszélyeztetnék az igazságszolgáltatás tekintélyét. A probléma oka lehet a formalizmus. Ennek értelmében a bíróságok mindenáron ragaszkodnak a jogszabályok minden betűjéhez, vagy egy megszokott gyakorlathoz, nem vizsgálják tágabb értelemben az eseteket, nem egyéniesítik őket, fontosabb indokokat nem vesznek figyelembe, amelyek figyelembevételével akár más ítélet is születhetne. A bírák megelégszenek azzal, hogy hivatkoznak egy jogszabályra, de nincs meg a kapcsolat a szabály és a döntés között. A formalizmus kialakulásának több előidézője lehet. Egyfelől az ok lehet a bírói munkatakarékossági hajlam. Kényelmesebben lehet elintézni az ügyeket, és sokkal egyszerűbben, ha átgondolás nélkül az indoklásban valamely jogszabályra hivatkoznak. Sok esetben a legtöbb érv figyelembevétele elmarad, és a döntést úgy hozzák meg, hogy 1-1 mondatban összefoglalják a lényegi okfejtést, mintha egyedül csak az a megoldás létezhetne. A formalista bírói érvelés arra is alkalmas, hogy a bíró jogon kívüli indokok alapján hozzon döntést. Ilyenkor a szabály szövege látszólag van összhangban a döntéssel, de komolyabb elemzéssel megállapítható hogy a döntést nem igazolja. Vannak olyan esetek is, ahol a bíró jogpolitikai szempontot vesz figyelembe, és amiatt lép át a jogi korláton. A büntetőeljárások során ez érvényesül, amikor gátat kell állítani a pl. a társadalomra veszélyes cselekményekre akár a jogszabályi keretek figyelmen hagyásán kívül is. Ezekből az indokokból leszűrhető, hogy a bíráskodással szembeni problémák a bírók hozzáállásához köthető.⁹⁹

⁹⁹ Uo. 170-172.p.

IV. 6. Megoldási javaslatok¹⁰⁰

A működési zavarokat fokozza, hogy számos vonatkozásban nincs letisztulva a bírók munkáját illetően alapvető fontosságú jogi háttér.

Feladatmegosztás:

- Csökkenteni kell a bíróságokon egyes ügyszakokban megfigyelhető túlterheltséget. Mivel egyes bíróságok teljesítménye mérhető, ezért ez a bíróságok közti különbségtételt teszi lehetővé.
- Biztosítani lehetne azt is, hogy az azonos szintű bíróságokon, az azonos ügyszakokon belül dolgozó bírák között, az egy bíróra jutó ügyek számában tíz százaléknál ne legyen nagyobb eltérés.
- Jogi asszisztensek, középfokú végzettségűek alkalmazása, akik költséghatékonyan segítenék a munkát, adminisztratív feladatokat látnának el, hiszen a legtöbb bíróságon az általuk is elvégezhető munkát jogi végzettségűek végzik.

Bírókiválasztás:

- A bíróvá válás feltételei legyenek egyértelműek, világosak, a kiválasztást pedig szigorítani kell. Szükség lenne megvizsgálni a bíró előítéletességét, döntésképeségét, befolyásolhatóságát, és más ítélkezéshez elengedhetetlen képességet.
- A fogalmazók és a bírók felvételét egy versenyvizsga rendszerben célszerű lebonyolítani melynek eredménye döntő a kiválasztás során.
- A kívülről érkező bíró köteles legyen minden esetben egy ideig elsőfokú bíróként kezdeni a bírói pályát.
- Az előmenetelt átláthatóvá kell tenni, szükség van továbbképzésekre, bizonyos ügyszakokban szükséges lehetne, vagy legalább figyelembe vehető a másoddiploma, részképzés, külföldi tanulmányút.
- Világosan meg kell állapítani, hogy mi szükséges ahhoz, hogy valakiből pályázat alapján bírósági vezető lehessen.

¹⁰⁰ Saját szempontok szerint csoportosítottam az Eötvös Károly Közpolitikai Intézet, és Bencze Mátyás javaslatait. Forrás: http://www.ekint.org/ekint_files/File/tanulmanyok/biroi_fuggetlenseg.pdf, 99-105.p. és Bencze Mátyás: Elvek és gyakorlatok, 173-174.p.

- Meg lehetne követelni minden bírójelölttől, hogy legalább három, vagy öt évig tevékenykedjen olyan jogász szakmában, ahol szembesül a nem hivatali jogalkalmazás kihívásaival.

Kontroll:

- Minőségi munkát értékelő teljesítménymérést kellene kidolgozni.
- A bírósági szervezeten belül be kellene vezetni a bírósági vizsgáló intézményét, amely öt évente, minden bíróságon szakmai ellenőrzést végezne.
- Automatikus szignálás alkalmazása, melynek előnye hogy megszünteti a szignáló lehetőségét arra, hogy a szignálást büntetés-jutalmazási eszközként alkalmazza, valamint csökkentheti a korrupciós vádaskodás hitelét.
- Szakmai ellenőrzés, olyan módon, hogy anonim határozatokról más megyében tevékenykedő, szakmailag elismert bíró mondana véleményt.

Irodalomjegyzék

1. ARISZTOTELÉSZ: *Politika*, Budapest, Gondolat, 1984.
2. BALLA L.–Dr. KARDOS S.: *A tisztességes eljárásról a strassbourgi bíróság gyakorlatában*. Bírák Lapja 2005/1.
3. BENCZE Máttyás: *Az ártatlanság vélelmének érvényesülése a magyar büntetőbíróságok gyakorlatában*
4. BENCZE Máttyás: *Elvek és gyakorlatok*, Budapest, Gondolat, 2011.
5. BIBÓ István: *Az államhatalmak elválasztása egykor és most*, Budapest, Magvető, 1986.
6. BÓDIG - GYÖRFI- SZABÓ - HEGYI - SZABADFALVI: *Államelmélet I: Elmélettörténet*, Miskolc, Bíbor, 2002.
7. DEZSŐ M.- FÜRÉSZ K.- KUKORELLI I.- PAPP I.- SÁRI J.- SOMODY B.- SZEGVÁRI P.- TAKÁCS I.: *Alkotmánytan I*, Osiris, 2007.
8. Dr. BALÁZS István, JAKAB András: *Államigazgatás*, Budapest, 2011.
9. Dr. KONDOROSI Ferenc: *A mi jogunk*, Budapest, Urbis, 2005.
10. FELTES T.: *Az emberi jogok és az eljárás elhúzódása a büntető igazságszolgáltatási rendszerben*. In: *Az emberi jogok érvényesülése a büntetőeljárásban*. XLIII. Nemzetközi Kriminológiai Konferencia, Miskolc, 1991.
11. Fundamentum 1998/4.sz.
12. HACK Péter: *Igazságszolgáltatás a tudomány tükrében* (Szerk. Fleck Zoltán), Budapest, ELTE-Eötvös, 2010.
13. HALMAI Gábor: *Igazságszolgáltatás a tudomány tükrében* (Szerk. Fleck Zoltán), Budapest, Elte-Eötvös, 2010.
14. John LOCKE: *Értekezés a polgári kormányzat igazi eredetéről, hatásköréről és céljáról*, Budapest, Gondolat, 1986, XI.
15. John LOCKE: *Két értekezés a polgári kormányzatról*, Budapest, Gondolat, 1986.
16. KULCSÁR Kálmán: *A jogszociológia alapjai*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1976.
17. LAKY Ferenc: *Szükségesek-e további reformok az igazságszolgáltatásban?* Bírósági Közlöny 2007/3. 11.
18. LENKOVICS Barnabás: *Alkotmányozás és kodifikálás*, Jog-Állam-Politika, 2009/1.
19. MAJTÉNYI László- SZABÓ Máté: *Alkotmányjog*, EKINT,2005.
20. MCBRIDE, J.: *The Continuing Refinement of Criminal Due Process*. In: *European Law Review, Human Rights Survey 1997*, HRC/2.
21. *Monitoring the EU Accession Process: Judicial Independence*, Budapest-New York, 2001.
22. MONTESQUIEU: *A törvények szelleméről*, Budapest, Osiris-Attraktor, 2000.
23. POKOL Béla: *A bírói hatalom*, Budapest, Századvég Kiadó, 2003.
24. Recommendation No.R(94) 12 of the Committee of Ministers of Member States on the Independence, Efficiency and Role of Judges.
25. SAJÓ András: *Judicial Integrity: Chapter 9.*, SOLOMON: *Courts in Russia: Independence, Power and Accountability*, 2004.
26. STEIN Lajos: *A társadalom, Az emberiség művelődésének és gazdasági életének fejlődése*, Budapest, Athenaeum, 1908.
27. SZABÓ Imre: *A jogász, Állam és jogtudomány*, 1992.XXV/3.421.
28. SZABÓ M.- BÓDIG M.- ZÓDI ZS.- SZABADFALVI J.- PÉTERI Z.- SZABÓ B.- TAKÁCS P.: *Jogbölcseleti előadások*, (Szerk. Szabó Miklós), Miskolc, Bíbor, 1998.
29. SZABÓ M.- P. SZABÓ B.- SZABADFALVI J.- GYÖRFI T.: *Bevezetés a jog – és államtudományokba*, (Szerk. Szabó Miklós), Miskolc, Bíbor, 2006.
30. SZIGETI Péter- TAKÁCS Péter: *A jogállamiság jogelmélete*, Budapest, Napvilág, 2004.
31. VERESS Emőd: *A hatalommegosztás aktualitása*, 2005.

Elemzések, hivatkozások:

1. http://helsinki.hu/wp-content/uploads/Velemeny_az_igazsagugyi_torvenycsomagrol_EKINT_MHB_TASZ.pdf
2. <http://helsinki.hu/birosagot-kijelolni-veszelyes>
3. <http://helsinki.hu/hiaba-kozmetikaztak-a-birosagi-rendszer-rossz-maradt>
4. http://helsinki.hu/wp-content/uploads/MHB-TASZ-EKINT_Modos%C3%ADtott_birosagi_torvenyek_kritikaja_201209.pdf
5. <http://epa.oszk.hu/00000/00015/00028/pdf/08szemle01.pdf>
6. <http://www.venice.coe.int/docs/2012/CDL-AD%282012%29001-e.pdf>
7. <http://www.venice.coe.int/docs/2012/CDL-AD%282012%29020-e.pdf>
8. http://www.ekint.org/ekint_files/File/tanulmányok/biroi_fuggetlenseg.pdf
9. <http://tasz.hu/jogallam-vedelme/velencei-bizottsag-tovabbra-sem-elegedett-birosagi-torvenyekkel>

Felhasznált jogszabályok, jogesetek, határozatok:

1. A bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 2011. évi CLXI. törvény
 2. A bírák jogállásáról és javadalmazásáról szóló 2011. évi CLXII. törvény
 3. Magyarország Alaptörvénye
 4. 1936-os szovjet alkotmány 112. cikke
 5. 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról
 6. 2011. évi CLXI. tv.
 7. Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata
 8. Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya
 9. 31/1990. AB határozat
 10. 53/1991. AB határozat
 11. 17/1994. (III.29.) AB. határozat
 12. 58/1995. (IX.15) AB határozat, ABH 1995., 289,292-293.
 13. EUMAP 2001.
 14. „Harangszó- ügy”: Kfv.II.39.166/2007/8.
 15. Kadubec vs. Slovakia Judgement of 2. Sept 1998., <http://www.lb.hu/embjog/ej007298.html>
 16. Barta vs. Hungary: http://helsinki.hu/wp-content/uploads/Barta_v_Hungary.pdf
- Portington v. Greece Judgment of 23 september 1998.; In: <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=Portington&sessionid=9707289&skin=hudoc-en>
- <http://www.lb.hu/embjog/ej008798.html>
17. BH 1985.331.
 18. BH 1989.10.
 19. BH 1997. 53.
 20. BH 1998.65.
 21. BH 2001.110.
 22. BH 2007.181.
 23. EBH 2000.190.